

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1883-1884.

*Vergadering van Woensdag, 31 October 1883, des avonds
ten half acht ure.*

De Voorzitter, de heer HOJEL, opent de vergadering, met het houden der volgende toespraak:

Mijne Heeren!

Bij deze eerste vergadering van onze Vereeniging in dit lees-saisoon, roep ik u, ook namens het geheele bestuur, een hartelijk welkom toe.

Het brengen van een welkomstgroet en het spreken van een inleidend woord is vooral een aangename en dankbare taak voor een voorzitter, wanneer op zooveel goeds kan worden gewezen als onze Vereeniging reeds heeft opgeleverd.

Bepalen wij ons alleen tot het stoffelijk gebied, dan kan ik wijzen op het klimmend aantal leden en op den gunstigen geldelijken toestand van onze Vereeniging.

Maar er is nog een hoogere maatstaf en wel op geestelijk gebied. En dan verzoek ik U in gedachten te brengen, dat onze Vereeniging achttien boekdeelen telt, zijnde het getal van den leeftijd van onze Vereeniging, waarin zijn afgedrukt al de voordrachten hier gehouden.

Vele dier voordrachten waren de vrucht van schoone, oor-
1883/84.

spronkelijke studiën op verschillend gebied; alle waren voortbrengselen van den geest, waarin ieder heeft neergelegd het beste wat hij had.

Men kan zich nu afvragen: of niettegenstaande dit alles, onze Vereeniging toch niet nog te wenschen heeft overgelaten. En dan antwoord ik dadelijk: zeer zeker, al ware het alleen daarom, dat een leven, waarin geen begeerte meer is, geen leven is.

Ook wij hebben nog wenschen, waarvan wij de bevrediging wachten. Het doel van onze Vereeniging is ook, om zooveel mogelijk kennis te verspreiden onder de niet-militaire leden der maatschappij. Deze nu zijn, helaas, niet altijd sterk vertegenwoordigd. Wellicht is daaraan ook toe te schrijven, dat de gedachtenwisseling niet altijd zoo levendig en vruchtbaar is, als zij wel kon zijn. Ook het bijwonen der vergaderingen zou in aantrekkelijkheid kunnen winnen door de warmte van het gesproken woord en den strijd der meeningen.

Ik hoop dan ook dat de toekomst moge geven wat nog van onze Vereeniging zou kunnen worden verlangd.

Ik zeide zoo even, dat het aantal leden klimmende is.

Op 1 October 1882 bedroeg:

het aantal werkelijke leden hier te lande	1088
" " " " in Nederlandsch-Indië	80
buitenslands zonder domicilie	13

Te zamen . . . 1181

Hier zijn in den loop van het Vereenigingsjaar bijgekomen 334

Totaal . . . 1515

Door overlijden, bedanken of om andere redenen afgegaan 53

Zoodat het aantal leden op 1 October 1883 bedraagt: 1462

en wel: werkelijke leden hier te lande . . 1175

 " " " " in Ned. Indië. . . 287;

hetgeen voor het Vereenigingsjaar 1882/83 een aanwinst van 281 werkelijke leden geeft.

Ik noemde zoo even de post van leden door overlijden, bedanken of om andere redenen voor de Vereeniging verloren.

Ik moet daarbij wijzen op één bijzonder geval en doe dit op dit oogenblik, opdat het onze aandacht niet ontga.

Het ligt in de gewone wisseling der zaken, dat tal van leden afgaan en bijkomen, en dat zal ook wel steeds den dagelijkschen loop van zaken blijven.

Maar hier zal in dit leesjaar één gemist worden, die in verre gewesten den heldendood is gestorven. Onze kameraad Van Bennekom heeft op Atjeh het leven voor het Vaderland gelaten en het voegt ons hier in stilte en in gedachten een krans te leggen op het graf van Van Bennekom, een krans, die alleen voor den dapperen, die op het veld van eer valt, wordt gevlochten.

Laten wij hierbij ook in stilte een groet brengen aan onze kameraden in Indië. Vooral zij, die het oorlogsterrein van nabij kennen en de beteekenis van hunne onnavolgbare toewijding het best kunnen beseffen, vooral zij, en wij allen met hen, blijven steeds met belangstelling hunne daden gadeslaan.

Maar zóó is de loop van het leven; onze dagelijksche bezigheden roepen ons steeds tot de werkelijkheid terug en zoo zijn ook wij geroepen tot den gewonen loop onzer werkzaamheden terug te keeren.

Ik kom dan tot het derde punt van de onderwerpen van behandeling: de rekening en verantwoording van het bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge art. 26 van het reglement.

Hieromtrent blijkt het volgende:

Op 1 October 1882 was het saldo der Vereeniging als volgt:
In kas bij den Penningmeester f 170.45^a

benevens 6 certificaten $2\frac{1}{2}$ % Nat. schuld ad

f 100.—, volgens den stand der effecten ad f $66\frac{1}{8}$,

reële waarde f 396.75;

De ontvangsten in 1882/83 hebben bedragen . . f 5134.94

Totaal . . f 5305.39^b

De uitgaven over hetzelfde tijdvak bedragen . . „ 4941.80

Blijft in kas op 1 October 1883 . . f 363.59^c

benevens 6 certificaten $2\frac{1}{2}$ % Nat. schuld ad

f 100.— ieder, volgens den stand der effecten

ad f 64; is f 384.— en 3/m. rente: f 3.70^d;

alsmede de nog te ontvangen contributie der leden in Nederl.

Indië, waarvan het saldo, na aftrek der gedane verschotten en van het honorarium van den Hoofdcorrespondent der Vereeniging aldaar, nog niet met juistheid is op te geven.

Deze rekening en verantwoording is nagezien door eene Commissie, bestaande uit de heeren Berends, Arendsen de Wolff en van Gendt, die hieromtrent het volgende verslag heeft uitgebracht, hetgeen ik den Secretaris verzoek alsnu te willen voorlezen.

's-Gravenhage, 30 October 1883.

Aan het Bestuur der

Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

De Commissie, belast met het nazien der rekening en verantwoording van den Penningmeester der Vereeniging, heeft de eer ter kennis van het Bestuur te brengen, dat zij de daarop betrekking hebbende stukken in orde heeft bevonden en neemt zij mitsdien de vrijheid voortstellen, den Penningmeester te dechargeeren en hem dank te zeggen voor zijn richtig beheer.

De Commissie veroorlooft zich wijders beleefdelijk onder de aandacht te brengen, dat het naar hare meening overweging verdient, om te trachten het aantal niet geïncasseerde contributiën zoo klein mogelijk te doen zijn, en dat daartoe in de eerste plaats veel moeite moet worden gedaan, om de contributiën van zich hier te lande bevindende leden te innen. Zoowel het belang van de betrokken leden, als dat van de kas zal daardoor toch worden bevorderd.

De Commissie voornoemd,

L. G. BERENDS.

R. ARENDSSEN DE WOLFF.

VAN GENDT.

De Voorzitter: Ik dank den Secretaris voor de voorlezing. Omtrent het laatste deel van het verslag der commissie wensch ik nog een enkel woord te zeggen. De commissie, wie ik den dank der vergadering betuig voor de moeite en zorgen aan het nazien der rekening besteed, merkt in haar verslag op dat, volgens ontvangen inlichtingen van den Penningmeester, het aantal ontvangen contributiën, volgens het kasboek, in rond

getal, is 1200, en dat der onbetaald gebleven quitantiën 20. Bijgevolg zijn van de ruim 1200 quitantiën 20 onbetaald gebleven. M. i. is dit geen ongunstig getal. Ik geef toe dat er naar gestreefd moet worden het aantal van de niet-betalenden zoo klein mogelijk te maken en daarom ben ik der commissie er ook dankbaar voor dat zij, naar aanleiding harer opmerking, mij in de gelegenheid stelt de volgende mededeeling te doen:

Omtrent de 20 onbetaald gebleven quitantiën zijn verscheidene brieven gericht aan de betrokken personen. Daarop zijn 14 antwoorden ingekomen van leden, die intusschen naar Oost-Indië waren vertrokken; 6 zijn onbeantwoord gebleven, hetgeen wij meenen te moeten toeschrijven aan de omstandigheid, dat die brieven hunne bestemming niet hebben bereikt; zoodat eigenlijk op dit oogenblik op de ruim 1200 quitantiën, verwacht kan worden dat slechts 6 onbetaald zullen blijven.

Ik kan hierbij de verzekering geven, dat steeds getracht zal worden het getal der niet-betalenden zoo klein mogelijk te doen blijven. Maar dat er steeds enkele onbetaald zullen zijn, ligt in den aard der omstandigheden.

Het eerste deel van het rapport der commissie strekt om den penningmeester, onder dankbetuiging, te dechargeeren en de rekening goed te keuren. Ik stel der vergadering voor hieraan gevolg te geven.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De VOORZITTER: Dan rest mij nog er op te wijzen dat het ditmaal de laatste keer is dat de vergadering den heer Van der Burg decharge zal kunnen geven over de eindrekeningen, met welker opmaking hij zich gedurende vijftien achtereenvolgende jaren heeft bezig gehouden.

Door verandering van woonplaats heeft de heer Van der Burg zich verplicht gezien te bedanken niet voor het lidmaatschap onzer Vereeniging, maar wel voor dat van het bestuur. De omstandigheden brengen mede, dat aan dit verlangen tot uit-treding, hoe noode ook, moet worden voldaan. Maar wij willen dit van onze zijde niet doen, zonder den heer Van der Burg openlijk de verzekering te geven, dat het bestuur hem met

leedwezen uit zijn midden ziet heengaan. En zeer zeker zal het ook voor al de leden der Vereeniging een spijtig gevoel opwekken iemand, die onze Vereeniging zoolang gekend heeft, die zoo ijverig heeft medegewerkt om haar te leeren loopen, te zien heengaan. Doch het kan den heer Van der Burg daarbij een voldoening wezen de verzekering te ontvangen dat wij zullen trachten den wagen steeds in het rechte spoor, door hem medegemaakt, te doen loopen.

De VOORZITTER: Ik verzoek de heeren thans te willen overgaan tot de ballotage van de nieuw voorgestelde kandidaten.

Mag ik de heeren Plantenga, de Kruijff en Schultz van Haegen verzoeken het bureau van stemopneming, ook voor de te volgen benoemingen, te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren: A. E. J. G. d'Hamecourt, 1^e Luit. der Artillerie; L. van der Heijden, 1^e Luit. der Infanterie; D. La Feber, 1^e Luit. der Infanterie, N. I. leger; C. E. J. de Lille Hogerwaard, Kapitein der Genie; J. W. L. Verweijde, 1^e Luit. der Infanterie, allen te 's-Gravenhage; C. de Waal, 2^e Luit. der Genie, N. I. leger, te Breda; P. J. van Trooijen, 1^e Luit. der Mariniers, te Dordrecht; A. J. C. de Bruijn, 2^e Luit. der Infanterie, te Maastricht; J. C. P. Kraijenhof van de Leur, Luit. ter zee 2° kl., te Velp.

Voorts de heeren: B. Gordinou de Gouberville, 1^e Luit. der Infanterie; S. de la Parra, Kapitein der Infanterie; J. P. Munting, 2^e Luit. der Artillerie; J. L. Swart, 1^e Luit.-Adjutant der Artillerie, allen in Ned. Indië.

Aan de orde is thans de verkiezing van leden van het bestuur ingevolge artikel 16 van het Reglement, voor de aftredende leden de heeren: W. C. Hojel, L. J. W. van Rouveroy en K. P. Kempers, en tevens in de plaats van den heer P. Van der Burg.

De uitslag der stemming is dat tot leden van het Bestuur herkozen worden de heeren Hojel en van Rouveroy met 37 en Kempers met 36 stemmen; en voorts gekozen de heer Schultz van Haegen, met 35 stemmen.

De VOORZITTER: Onder dankbetuiging aan de vergadering voor het vernieuwd blijk van vertrouwen, kan ik mededeelen dat de herbenoemde leden van het bestuur hnnne benoeming aannemen.

Mag ik den heer Schultz van Haegen vragen of hij ook bereid is zijne benoeming aan te nemen.

De heer SCHULTZ VAN HAEGEN: Ja, Mijnheer de Voorzitter.

De VOORZITTER: Dan verzoek ik den heer Schultz van Haegen wel aan de bestuurstafel te willen zitting nemen en bedank ik de heeren stemopnemers voor de door hen volbrachte taak.

(Na de gewone pauze wordt door den Voorzitter medege-deeld, dat het bestuur den heer Schultz van Haegen benoemd heeft tot penningmeester en dat deze die benoeming heeft aanvaard).

Aan de orde is thans de voordracht van den heer H. M. WERNER, Ritmeester van de Cavalerie, over: *Een wensch ten opzichte onzer Kavallerie, uit het verleden toegelicht.*

De heer WERNER:

Mijne Heeren! Wanneer ik, gehoor gevende aan de vriendelijke en voor mij zoo hoogst vereerende uitnoodiging van het bestuur onzer Vereeniging om heden avond in uw midden eene spreekbeurt te vervullen, wederom het wapen der Kavallerie ter sprake wensch te brengen, dan — ik moet het ronduit bekennen — is het niet zonder eenigen schroom dat ik hiertoe overga, en wel: ten eerste omdat het zulk een oud en welbekend onderwerp is, dat bijna telken jare alhier wordt op het tapijt gebragt en waarvan vele uwer, die niet tot dat wapen behooren, welligt reeds meer dan genoeg gehoord hebben, om gerekend te kunnen worden voldoende op de hoogte des tijds te zijn wat dat onderdeel der krijgswetenschap betreft, en ten andere, omdat ik over dat oude onderwerp volstrekt niet vermeen eenig nieuw licht te kunnen of te zullen verspreiden.

Toch, mijne Heeren! is het naar mijn bescheiden oordeel nuttig en wenschelijk, ja, ik zoude haast durven zeggen: gebiedend noodzakelijk, dat, zoolang onze ruitery, voor wie onge-

twijfeld, hoe men de zaak ook beschouwen wil, in de ure des gevaars eene belangrijke rol, eene zware taak, mogelijk onverwelkbare laauweren, maar mogelijk ook groote schande en diepe smart is weggelegd, wat sterkte, organisatie, enz. betreft, niet beantwoordt aan hetgeen wij billijkerwijze wenschen kunnen en in het belang des Vaderlands eischen moeten, dat, zeg ik, tot zoolang er ook van hier stemmen opgaan, die met onverflauwdheid op dit onde aanbeeld blijven hameren, opdat men eindelijk toch eens doordrongen gerake van de waarheid, dat het hier wezenlijk eene levenskwestie geldt.

Het is evenwel geenszins mijn voornemen, om mij heden avond te verdiepen in de vraag: wat zal onze Kavallerie bij een eventuelen oorlog met een onzer naburen wel te verrigten hebben, hoe zal zij zich van die taak moeten kwijten? en wat dies meer zij, om daaruit te besluiten aan welke eischen zij voor het tegenwoordige moet voldoen. In stede van in de toekomst te zien, wensch ik heden tot afwisseling uwe hooggevaardeerde aandacht in de eerste plaats te bepalen bij een blik in het verleden, zelfs in het verre verleden. In het verleden toch ligt het heden, in het nu wat komen zal! zoo in het groot, zoo ook in het klein. Daar waar de lessen der wereldgeschiedenis, uit haar rijk verleden geput, schroomelijk met voeten getreden worden, dáár is de uitslag niet wisselvallig. Zij, de geschiedenis, is eene strenge leermeesteres, tegen wie nimmer ongestraft gezondigd wordt, maar die steeds hare tuchtroede hen doet ondervinden, die haar miskent, en het oog, hetzij onwetend, hetzij moedwillig sluit voor de wijze leering, die zij in gulden regelen alom en ten allen tijde voor een ieder ontplooit.

Trouwens wie beoefent de krijgswetenschap en heeft niet tevens een open oog voor de krijgsgeschiedenis? Wie vermeent een tip te kunnen opligten van den sluier, die de toekomst aan onze blikken onttrekt, zonder vooraf te zijn doorgedrongen in alle bijzonderheden van dat lang en grootsch verleden, waaruit, maar waaruit ook alleen, de toekomst eens zal verklaard en opgehelderd worden, dat verleden, dat in zijn schoot verbergt wat de nazaat eenmaal zal aanschouwen!

Vergun mij dan, mijne Heeren! dat ik aanvang met op wereld-

historisch gebied ruim eene eeuw terug te gaan en een oogenblik stilsta bij de Kavallerie van Frederik den Groote. Dat tijdperk voor de ruitery zeer te regt *de gouden eeuw* genoemd, ligt wel verre achter ons, wel is veel sedert dien tijd gewijzigd en veranderd en onmogelijk meer heden ten dage in toepassing te brengen, doch ééne zaak is bij dat al onveranderd gebleven en zal wel nimmer veranderen, en letten wij op die eene zaak, op die enkele omstandigheid, dan reikt de toekomst onmiddellijk het verleden de hand, dan krijgen onze wenschen voor het wapen met het oog op die toekomst eene onmiskenbare kracht, want zij wortelen zuiver in het verleden.

Vragen wij toch: waardoor vooral heeft de Kavallerie van Frederik den Groote een toppunt van roem en glorie bereikt, waardoor werd zij in hare geheele inrigting en optreden eene model-ruitery bij uitnemendheid, dan geeft het antwoord mijns inziens van zelf aan de hand, wat nog tegenwoordig en ook in de toekomst elke ruitery en dus evenzeer de onze onder de meest gewijzigde omstandigheden tot eenzelfde hoogte en tot even grooten roem op slag- en oorlogsveld zal kunnen en moeten voeren.

Maar daartoe dienen wij die *gouden eeuw* eens een weinig meer van naderbij te bezien. Met opzet sprak ik zoo even van de Kavallerie van Frederik den Groote, want door *hem* werd zij groot en bereikte zij een toppunt van volmaking, het was *zijn* geest, die in haar leefde en werkte.

Frederik II, die van 1740/86 over Pruissen regeerde, is eene zeldzame figuur in de wereldgeschiedenis. Alvorens ik een en ander over zijne ruitery in het midden breng, wensch ik eerst den grooten vorst zelf met enkele woorden en in ruwe trekken te schilderen. Wel leidt mij dit eeniger mate van mijn onderwerp af, doch het is eene regtmatige hulde aan den zeldzamen man, die ook in de geschiedenis van de Kavallerie zulk eene hoofdrol vervult, want zijne persoonlijkheid, zijn karakter, zijn geest, zij hebben ongetwijfeld den grootsten invloed gehad niet alleen op *zijne* ruitery, maar zij oefenen die nog uit op het geheele wapen.

Er is geen tweede voorbeeld te vinden in den loop der eeuwen

van een vorst, die zooveel uitstekende talenten in zich vereenigde, die met zulk een uitnemenden geest, zulk een ontwikkeld verstand begaafd was, zulk eene onbegrijpelijke werkzaamheid en onuitdoofbare energie aan den dag legde en die — met schier onbeperkt gezag bekleed als de Pruissische monarch toenmaals was — al die gaven en talenten heeft aangewend tot heil zijns volks en tot grootheid en roem zijns vaderlands. Wat was Pruisen niet klein en weinig geteld bij den aanvang zijner regeering en welk eene magtige, uitgebreide, veelbetekenende monarchie liet Frederik niet bij zijn dood aan zijn opvolger na! Vele vorsten zijn tijdens hun leven reeds of na hun dood met den bijnaam van *den Groote* vereerd, aan velen daarvan komt dien eertitel ook met regt toe, maar niemand heeft hem ooit zoo zeer verdiend, met zooveel eer gedragen als Frederik II. Is het wonder dat de dankbare Pruisen hun grooten vorst steeds verheerlijkt hebben en nog verheerlijken, ja zelfs vergoden met voorbijzien van het minder goede en bepaald verkeerde, dat ook hem en zijne regeering noodwendig aankleefde? Is het niet begrijpelijk, dat zij voor hem een eeren naam uitdachten, die aan geen vorst vóór noch ná hem ooit is toegekend geworden, die zoo juist en tevens zoo geheel hun grooten Koning teekende: *Frederik den Eenige*? Ja, *eenig* is de vorst, die Pruisen heeft groot gemaakt, die den grond legde tot het toppunt van magt en aanzien, waartoe wij zijne dynastie en zijn vaderland in onze dagen hebben zien stijgen. *Eenig* is de groote veldheer, die zijne ruitery — in tamelijk diep verval, toen hij de teugels van 't bewind in Pruisen aanvaardde — in weinige jaren door zijn organiseerenden geest, zijn scherp blik, het gebruik dat hij er van wist te maken, den moed en de onversaagdheid, waarmede hij haar wist te bezielen, in staat stelde zich een onverwelkbaren laauwerkrans te vlechten en zich een onsterfelijken roem te verwerven.

Beroemd zoowel als vorst en staatsman, als door zijne veldheers- en krijgsmantalenten, was Frederik de Groote tevens: een groot wijsgeer, een verdienstelijk en vruchtbaar schrijver en een tamelijk goed dichter.

Welk een contrast toch vormt de regeering van Frederik II

zoowel met die van al zijne tijdgenooten als met die der meeste vorsten, die vóór hem het onbeperkt gezag, ook in Pruissen of Brandenburg hebben uitgeoefend! Zijn uitgangspunt, zijn hoofddoel in alles was de grootheid zijns vaderlands en het geluk zijns volks te bevorderen. Was hij genoodzaakt ter bereiking van dat doel bloedige en kostbare oorlogen te voeren, die van het volk zware offers eischten en vooral in den zevenjarigen oorlog ellende en verwoesting in ruime mate over het land uitstortten, de schatkist tot den bodem ledigden en de beste krachten van het land verspilden, naauwelijks was de vrede gesloten of Frederik was onvermoeid werkzaam om de rampen van den krijg te lenigen, den maatschappelijken toestand zijner onderdanen op alle mogelijke wijzen te verbeteren, landbouw en fabriekswezen aan te moedigen, de wetgeving op betere leest te schoeijen, kunsten en wetenschappen aan te wakkeren en wat dies meer zij. In dat opzigt is hij niet beter te vergelijken dan bij Hendrik IV, Frankrijks grootsten koning. Doch in zijn privaat- en hofleven vormde hij eene groote en zeer gelukkige tegenstelling met dezen, ook in vele opzigten zoo te regt be-roemden en geëerden vorst. Frederik de Groote regeerde zelf, met alles bemoeide hij zich zelf, zelfs tot in de kleinste bijzonderheden. Dat dit mogelijk was en zelfs in vele gevallen gunstig werkte, vond zijne oorzaak in zijne buitengewone werkzaamheid, zijn juist oordeel en zijn vlg verstand. Geen staatsman, geen minister had eenigen invloed op zijne regeeringsdaden, en, ofschoon zijne eigenzinnigheid hem wel eens goeden raad deed in den wind slaan en hem dikwijls verkeerd deed handelen, toch moet men bekennen, dat doorgaans zijne besluiten wijs en doordacht, zijne daden groot en verstandig waren. Van vrouwen, van welken aard ook, die zoo dikwijls de wereldgeschiedenis geleid hebben en zoo vaak de draden der politiek in hare fijne doch zwakke handen hebben gehouden, van haar wilde Frederik niets weten, voor haar waren het Hof te Berlijn en zijn geliefd Sans Souci gesloten oorden en verboden plaatsen, nimmer heeft er eene de minste magt op hem uitgeoefend. Het Hof van Frederik den Groote was een voorbeeld van zedelijkheid zonder wederga, zeer tot heil zijns lands, want tot welke verkwistingen, rampen

en algemeen zedeloze toestanden het omgekeerde alligt aanleiding geeft, leert ons de geschiedenis van Frankrijk in de 17^e en 18^e eeuw maar al te duidelijk.

Werken van den vroegen morgen tot den laten avond, dat was Frederiks genoeg, daarin vond hij de bevrediging van al zijne behoeften; zijne uitspanning was het geliefkoosde fluitspel en de gesprekken, die hij, hoofdzakelijk aan zijne maaltijden, voerde met de geleerde en geletterde wereld, die hij om zich heen verzamelde, welke gesprekken tintelden van geest en vernuft en steeds gewijd waren aan belangrijke staat- of letterkundige kwestien.

Een paar groote trekken van zijn denkwijze en bestuur, zeldzaam groot en ver vooruitziende, vooral met het oog op den tijd, waarin hij leefde, mag ik niet onopgemerkt voorbij gaan. Vooreerst zijne godsdienstige verdraagzaamheid. Zijn stelregel was: „alle godsdiensten moeten geduld worden; in mijn land mag iedereen op zijne eigene manier zalig worden.” Daar waar hij van dit groote beginsel eenigermate afweek, was het uit staatkundige inzichten. Zóó had hij een afkeer van de Joden en deed alles om te voorkomen, dat hun getal in Pruisen toenam, maar het was niet zonder reden; zóó begaf hij niet ligt hooge staatsambten aan Katholieken, omdat hij den invloed der geestelijkheid en van den Paus minder wenschelijk vond. Op het punt van godsdienstige verdraagzaamheid was hij, wat beginsel en toepassing betreft, de waardige evenknie van onzen onsterfelijken Prins Willem I van Oranje, doch, wat den grond aangaat, waarop het beginsel steunde, de leidende gedachte, die er aanleiding toe gaf, vormen deze beide groote mannen eene schrille tegenstelling. Bij Willem van Oranje wortelde dit groote, in de 16^e eeuw ongekende beginsel in een grond van diepen en echt christelijken godsdienstzin, het was de uiting van een gemoedsleven dat gloeide van christelijke liefde. Hij was hierdoor verre boven zijn tijd verheven en alzoo geen kind zijner eeuw, maar eene onbegrepen grootheid, schitterende als eene ster in de duisternis. Bij Frederik den Groote evenwel lag de grond tot dit beginsel in godsdienstige onverschilligheid, in den algemeenen geest van scepticisme, waarvan de laatste

helft der 18e eeuw zwanger was. Frederik was in dat opzigt volkomen kind des tijds. Christen was hij slechts in naam; zijne godsdienstige beginselen steunden op de wijsbegeerte. Te regt zegt Andrieux van hem in zijne „Meunier de Sans Souci”: „Assez bon philosophe mais fort mauvais Chrétien.” Even als zijn vriend *Voltaire* was Frederik *deïst*, trok zeer te regt te velde tegen kerkelijken- en priesterdwang en begreep, dat tot bereiking van het groote doel, dat hij voor oogen had, het vooral wenschelijk was dat zijne onderdanen in de grootst mogelijke harmonie onderling leefden en geene godsdienstige verdeeldheid hen van elkander verwijderde. Of zij iets geloofden en wat zij geloofden kon hem verder niets schelen, als zij over het geloof maar geen ruzie maakten. De gelijkstelling van alle godsdienstige gezindheden in eenzelfde land, en met name van Hervormden en Roomschen, was evenwel ook nog in Frederiks tijd iets ongehoords, en, al steunde zij op eene valsche basis, toch was zij heilzaam voor het land, waar zij gehuldigd werd.

Een tweede, niet minder groot en voorheen ongekend beginsel, waardoor Frederiks regeering en inwendig bestuur te regt uitblonk, was de gelijkstelling voor de wet. Edelman of burger, arm of rijk, voor den regter waren allen gelijk. Was dit beginsel algemeen gevolgd geworden, de groote revolutie van 1789 ware onnoodig geweest, ja waarschijnlijk voorkomen geworden. De Codex Fredericianus, door den beroemden von Cocceji opgesteld, was geheel op dit beginsel gebaseerd en voor zijn tijd een meesterstuk van wetgeving.

Muntte alzoo het inwendig staatkundig bestuur van den grooten vorst uit door verstandige, weldoordachte, heilzame maatregelen, ook zijne buitenlandsche staatkunde heeft ontegenzeggelijk zijn roem onsterfelijk gemaakt. Het is onmogelijk hieromtrent thans in bijzonderheden te treden, de tijd vergunt dit niet, doch als men bedenkt hoe de grootste Fransche, Russische en Oostenrijksche diplomaten gewoonlijk de handen inéensloegen om hem parten te spelen, hoe hij tegenover die allen alleen stond, de meest onverwachte en fijnste zetten geheel alleen uit zijn brein kwamen, en wanneer zijne tegenstanders hem zeker in den strik waanden, het juist bleek, dat

bij hen schaakmat gezet had, hoe op dat terrein veel meer dan op het oorlogsveld de overwinning steeds aan zijne zijde was, hoe hij door zijne fijne staatkunde veel meer magt en grondgebied verworven heeft dan door al zijne oorlogen, dan staart men met bewondering op den grooten koning terug, en begrijp ik niet, hoe de hoogleeraar *Pierson* in Pruissen vóór Bismarck geen *staatsman* van eenige beteekenis ontdekken kan. Om o. a. één enkel voorbeeld te noemen: met welk een tact heeft Frederik niet de deeling van Polen bewerkt, na ze jaren lang te hebben voorbereid? Hoe heeft hij niet eerst Rusland, daarna Oostenrijk weten over te halen tot datgene, wat deze staten juist niet wilden! (1).

Onder de groote denkers der 18e eeuw bekleedt Frederik de Groote ongetwijfeld eene eerste plaats. De eernaam van *le Roi philosophe* komt hem met regt toe. Niet dat hij schepper of voorstander was van een bepaald wijsgeerig stelsel, geen wijsgeer in den trant van *Kant*, *Jacobi*, *Hegel* en anderen, maar zijn geheele denken, streven en handelen was wijsgeerig. In alles straalt dat door: zijne geschriften, zijne verzen, zijne dagelijksche correspondentie en gesprekken, alles ademt die gezonde filosofie, die, vrij van iederen dwang, slechts deugd en pligt voor oogen houdt, de vooroordeelen des menschdoms onbarmhartig geeselt, en, zooals hij van zijn vriend en leermeester in deze overgenomen had, tevens door eene onverbiddelijke satire aangrijpt en tracht uit te roeijen.

Het kon wel niet anders of Frederik, in zijne jeugd gedeeltelijk door Franschen opgevoed, die hem liefde voor hunne taal en letterkunde inboezemden, later inziende in hoeverre de Duitse, ja ieder andere taal toenmaals bij de Fransche ten achteren stond, wat beschaving, geestesprodukten, fijne vormen, galanterie, enz. betrof, of Frederik vatte eene bijzondere voorliefde voor deze laatste op, omringde zich weldra van Fransche geleerden en letterkundigen, als: *d'Argens*, *la Mettrie*, *d'Alembert*

(1) Men zie hierover o. a.: *Mazade* in de *Revue des deux mondes* van 1867, en vooral: *Dr. Wijnne* in zijne aanmerkingen op *Dr. A. Pierson's* Herinneringen uit Pruissens geschiedenis.

en vooral *de Voltaire*, en vormde zich geheel naar hunne school. Vooral *Voltaire* had een magtigen invloed op zijne geestesontwikkeling in wijsgeerigen zin. *Le philosophe de Ferney* et *le philosophe de Sans Souci* hadden vele punten van overeenkomst wat geest en geestesgaven betreft en wat de wijze aangaat, waarmede zij, daarvan gebruik makende, door den bittersten spot de, in de 18^e eeuw verouderde en bouwvallige maatschappelijke inrigting hebben aangetast en op hare grondslagen doen wankelen. Van dáár hunne wederzijdsche achting en vereering, die, met Fransche galanterie uitgesproken, overdreven en bespottelijk was; van dáár ook later de onderlinge verwijdering en vriendschapsbreuk, door naijver verwekt, die evenwel niet sterk genoeg was om niet daarna de oude banden wederom aan te knoopen.

Frederiks wijsbegeerte was bovendien vooral praktisch, zijn geheele leven was dat eens wijsgeers. De philosophie had een buitengemeen gunstigen invloed op hem, zij werkte in hem die kalmte, die tegenwoordigheid van geest, die bezadigdheid in het geluk, en vooral die onovertroffen grootheid en majesteit in het ongeluk, die hem ook na de hardste slagen en op den rand des afgronds niet deden vertwijfelen en hem o. a. na de vreeselijke nederlaag bij *Collin* aan *Voltaire* deed schrijven:

Pour moi, menacé du naufrage,
Je dois, en affrontant l'orage,
Penser, vivre et mourir en Roi !

Neemt Frederik de Groote onder de Fransche dichters — want, zooals bekend is, schreef en dichtte hij steeds en uitsluitend in het Fransch — eene zeer bescheiden plaats in, is er geene vergelijking te maken tusschen hem en de corypheën der Fransche litteratuur, toch zijn zijne dichterlijke scheppingen talrijk, toch zijn zij doorgaans niet van echten poëtischen geest ontdaan, toch ademen zij steeds eene diepe gedachte, een wijsgeerigen blik in verleden of toekomst, getuige de zooëven aangehaalde regelen. Vergeten wij bovendien niet, dat, wat voor anderen, met welk dichterlijk talent ook geboren, studie en levensdoel is, voor hem, bij al zijne overige bezigheden en beslommeringen, slechts natuurlijke uiting der voor den geest komende

gedachte wezen kon. De poëzy was hem aangeboren, zij kostte hem geene moeite, maar daar, waar hij hare gaven ten toon spreidde, kreeg men dan ook zuivere, ongekunstelde natuur.

Als schrijver bekleedt de groote vorst eene eerste plaats. Reeds op 25jarigen leeftijd gaf hij zijne: „Beschouwingen over den tegenwoordigen toestand der politiek in Europa” in het licht, een werk dat weldra gevolgd werd door zijn beroemde: „Anti-Machiavelli.” In beide werken bestreed hij vinnig het absolutisme der vorsten en verkondigde en ontwikkelde meesterlijk de toenmaals geheel nieuwe leer, dat de vorst de eerste dienaar des volks is. Door deze geschriften werd hij niet minder dan *Rousseau*, *Montesquieu* of *Voltaire* een voorlooper en baanbreker der groote revolutie, die op het einde der vorige eeuw Europa beroerde, doch zou die waarschijnlijk ook daardoor voorkomen hebben, hadde men naar zijne stem geluisterd. Het is waar, nog voordat de Anti-Machiavelli het licht zag in 1740, was hij zelf een absoluut vorst en nimmer heeft hij er aan gedacht dit karakter te verlaten, doch hadden alle prinsen, met despotiek gezag bekleed, daarvan zulk een wijs en heilzaam gebruik gemaakt als Frederik de Groote, dan zoude het voorzeker te wenschen zijn, dat er nimmer van een anderen regeeringsvorm sprake ware geweest, en men zoude die waarschijnlijk ook nimmer hebben gewenscht.

Als vruchtbaar, boeiend en waarheidlievend historieschrijver verdient Frederik evenzeer met lof vermeld te worden. Zijne: „Histoire de mon temps,” „Histoire de sept ans,” etc. zijn rijke bronnen voor de historiographie zijner langdurige regeering en voor die van den geheelen Europeeschen toestand der 18e eeuw. Men kan op die werken slechts ééne aanmerking maken, die evenwel een sterk bewijs levert, dat het den Koning met het doel zijner geschiedschrijving, zooals hij dat zelf aan geeft, oprechte ernst was. Hij beweert namelijk en te regt, dat eene geheel onpartijdige teboekstelling der geschiedenis alleen mogelijk is door ooggetuigen der gebeurtenissen en feiten. Van dáár de groote waarde, die hij hecht aan Xenophons beschrijving „de la retraite des dix mille”, aan de werken van Julius Caesar, enz.; van dáár ook, dat hij het nuttig vond de

nakomelingschap een getrouw verhaal na te laten van zijn veelbewogen tijd en van alles wat daarin, vooral in Pruisen en aangrenzende landen voorviel. Niemand was zoo zeer in staat het gebeurde zoo juist te boek te stellen dan Frederik zelf, die er zulk een geweldigen invloed op uitoefende, die de spil was, waarom alles zich bewoog en zonder wiens wil en medewerking niets plaats vond. Dit alleen zoude men bij het lezen zijner werken niet zeggen, hij stelt zich zelven nimmer op den voorgrond, tot eigen verheerlijking heeft hij zeer zeker de pen nooit opgevat; men zoude veeleer zeggen, dat *le Roi*, zooals hij zich zelven steeds noemt en die natuurlijk ook voortdurend handelend wordt beschreven, meer de getrouwe slaaf is, die, door tijden en omstandigheden gedwongen, onophondelijk handelen moet, dan de man, die alles door zijn genie beheerscht, van wien alles uitgaat, zoowel in het Staatskabinet als op het oorlogsveld. De uitgave „des Oeuvres de Frédéric le Grand” te Berlijn in 1856, de eerste herdruk de ses „Oeuvres posthumes”, sedert 1788 en 1789 niet weder in het licht verschenen, is dan ook eene regtmatige hulde, aan den grooten vorst gebracht, die hem meer verheerlijkt dan het fraaiste standbeeld, en die tevens het bewijs levert, dat reeds toen in Pruisen weder een nieuw leven, eene nieuwe geestdrift begon te ontstaan, waarvan wij de resultaten in onze dagen hebben beleefd.

Mij rest nu nog te spreken over de militaire talenten en hoedanigheden van Frederik den Groote, die, niet minder dan al het voorgaande, zijn buitengewoon genie, zijne onbegrijpelijke werkzaamheid en tevens zijn heldenmoed, zijne zeldzame wilskracht en zijn onbeperkt zelfvertrouwen in het helderste daglicht stellen.

Zoowel theoretisch als praktisch was hij de formeerder zijns legers, zoowel in groote zaken als in de kleinste bijzonderheden; veldheer, zooals er weinigen geweest zijn, betoonde hij zich steeds evenzeer op taktisch als op strategisch gebied; soldaat was hij, niet op de wijze zijns vaders, die door bekrompenheid van geest meende dat liefde voor de wetenschap en letteren gepaard moest gaan met eene verwijfde natuur en dat geestesbeschaving den moed en den krijgsmansgeest onfeilbaar

moesten dooden; die door zijn laf soldatenspel schatten ver-spilde, menige onregtvaardigheid en menigen gruwel pleegde en daardoor eene zeldzame, doch weinig fraaije beruchtheid verkregen heeft; die de jeugd zijns zoons vergalde, onbewust hoezeer deze later zijn vader nog verre in de schaduw zou stellen, wat ware krijgsmanshoedanigheden betrof, al kunnen wij niet ontkennen, dat de strenge vaderlijke tucht en het verdriet, in zijne jongelingsjaren ondervonden, veel hebben bijgedragen om van Frederik den Groote te maken, wat hij later geworden is, en al mogen wij hier niet verzwijgen, dat, door zuinigheid in vele andere opzigten en door strenge tucht en goede mantregelen, Frederik Wilhelm I zijn zoon bij zijn dood eene welgevulde schatkist en een fink en sterk leger naliet, die beide hem in staat stelden reeds dadelijk werkzaam en aanvallend op het oorlogstooneel op te treden en zonder schroom den magtigsten tegenstander te trotseeren. — Maar Frederik de Groote was soldaat in den waren zin des woords: in persoonlijken moed en doodsverachting voor niemand onderdoende, over zijne legers steeds in persoon het bevel voerende, niet als de veldheer, die van verre volgt, wien het aan niets ontbreekt; niet als de vorst, die zijne troepen in naam aanvoert, wien al het goede der aarde steeds vooruit- en nagezonden wordt, en die een leven lijdt, zooals hij in vollen vreedestijd niet beter zoude kunnen wenschen, — maar als veldheer levende en verkeerende te midden der zijnen, zijne legerstede meermalen vindende op den grond onder den blooten hemel, lief en leed, overvloed en gebrek met zijne manschappen deelende, maar daardoor ook hen een onbepaald vertrouwen, gepaard aan onwankelbare liefde voor zijn persoon inboezemende, waardoor hij in de ure des gevaars op hen rekenen kon. Hoe treffend schildert hem de groote *Körner* in den avond vóór den slag bij *Liegnitz* (15 Aug. 1760), als hij zegt:

Auf einer Trommel sasz der Held

Und dachte seiner Schlacht,

Den Himmel über sich zum Zelt,

Und um sich her die Nacht.

Wilde ik Frederik den Groote schilderen als veldheer in al

zijne grootheid, wilde ik U den held doen bewonderen, zoowel bij schitterende zegepralen als te midden van ontzettende nederlagen, ik zoude genoodzaakt zijn de beide Silezische oorlogen en den Zevenjarigen krijg als het ware dag voor dag te volgen. Doch leerrijker dan de groote resultaten met bewondering gade te slaan, is op te klimmen tot de oorzaken daarvan; tot de organisatie, de oefening, de voorschriften, de leiding en aanvoering der troepen, enz., die deze resultaten te weeg bragten, en zoo kom ik van zelf tot het eerste gedeelte van het eigenlijke onderwerp mijner bespreking terug.

Het is toch overbekend, dat in al de oorlogen, door Frederik den Groote gevoerd, de Kavallerie de hoofdrol heeft vervuld. Wij zullen haar op die lange baan van schitterende wapenfeiten en glorierijke heldendaden heden niet volgen, maar ik wensch met eenige woorden aan te toonen, hoe zij hiertoe bereid en in staat gesteld werd, en hoe zij vooral aan Frederik den Groote de schoonste bladzijden in hare geschiedenis te danken heeft.

Iedereen weet, dat de uitvinding van het buskruid en de vuurwapens en de algemeene toepassing dezer laatste voor krijgsgebruik de Kavallerie meer en meer van het hooge standpunt, dat zij in de Oudheid en Middel-eeuwen innam, deden afdalen tot den rang van een hulp- of nevenwapen. Wel had zij een vague idée, dat zij met den tijd mede moest gaan, dat zij die nieuwe uitvindingen ook ten haren bate kon en moest aanwenden, doch wij weten hoe dwaas zij daarbij te werk ging, hoe zij, juist het eigenaardige en karakteristieke van haar wezen prijs gaf, om uitsluitend heul en baat te zoeken in het vuurwapen; zij maakte zich zelve tot Infanterie te paard, dat is tot eene Infanterie, die niets beduidde en niets goeds kon verrigten, omdat de eerste voorwaarde voor eene goede uitwerking van het schot ontbrak, namelijk rust, kalmte en onbeweeglijkheid van den schutter.

Het is waar, sedert die dagen totdat Frederik de Groote op het oorlogstooneel optrad, verliepen er ruim $2\frac{1}{2}$ eeuw, en in al dien tijd kwam de Kavallerie wel van al die dwalingen terug, verrigtte zij ook menig heldenfeit en trad somwijlen kracht-

dadig en beslissend op, — getuige bijv. de slag bij Turnhout, 1600; de Spaansche successieoorlog; Hochstadt of Blenheim, 1704, Ramilies 1706 en Malplaquet, 1709, enz. — maar die heldenfeiten waren slechts enkele sterren te midden eener stik donkere nacht. Toch moesten zij den grooten Frederik bij eene aandachtige, wijsgeerige studie der krijgsgeschiedenis — en daaraan ontbrak het hem geenszins — van zelf doen inzien, dat het behaalde succes grootendeels op rekening moest gesteld worden van de legeraanvoerders, dat het *Maurits*, *Eugenius* en *Marlborough* waren, die hunne ruitery als het ware momentaneel uit den doodslaap hadden doen ontwaken en daardoor voor een groot gedeelte in staat waren geweest de groote overwinningen te behalen, waarvan de geschiedenis met eerbied en bewondering sprak.

Bovendien moet opgemerkt worden, dat *het bovenbedoelde tijdvak* (van het einde der middeleeuwen tot aan Frederik den Groote) volstrekt niet moet beschouwd worden als een tijd van stilstand of voortdurende achteruitgang van het wapen. Geenszins, er had eigenlijk, niettegenstaande al het ridderlijke en haast bovennatuurlijk heldhaftige der Middeleeuwsche ridders en ruitery, voor de Kavallerie als *wapen* reeds achteruitgang plaats gevonden sedert de roemrijke dagen der Romeinsche Republiek, — langzame teruggang, minder opvallend en merkbaar door de verwarring der tijden en doordat individueele moed en behendigheid een tegenwigt in de schaal wierpen, waardoor gebrek-kige organisatie en leiding minder in het oog sprongen. Bij de algemeene invoering van de vuurwapens vond er als het ware voor het wapen een plotselinge val plaats, de vermetelste dapperheid en koenste trotseering der grootste gevaren bleken niet bestand te zijn tegen een enkelen kogel op zekeren afstand door een eenvoudig man afgeschoten, de energie ging verloren, de moed faalde, de krakende wagen stortte in één!

Hoe de Kavallerie zich langzamerhand van dien val herstelde, het ligt niet op mijn weg dit heden in het breede te ontvouwen. Groote en beroemde mannen boden haar hiertoe de hand, ik noemde er zooeven reeds een drietal, ik zoude er nog *Macchia-velli*, *Gustaaf Adolf*, *Wallenstein* en vooral de *Maarschalk van*

Saksen en Koning Karel XII van Zweden en meer anderen bij kunnen voegen.

Doch het ging met de Kavallerie als met een kind dat pas begint te loopen; telkens deed zij eenige passen voorwaarts, door dezen of genen ondersteund, om ook telkens weder te vallen, als men haar losliet. Wel werd zij langzamerhand wat steviger ter been, doch zij verbeidde nog steeds met ongeduld dengene, die den moed en de lust bezat, om haar eens grondig en goed van hare beenen, d. w. z. van hare krachten te leeren gebruik maken.

Die man was *Frederik de Groot*e. Hij verzamelde in zijn geest al de bouwstoffen, door zoovele anderen reeds geleverd, verwerkte die tot een geheel, vulde ze aan door eigen denken, schiep zich een ideaal van wat de Kavallerie zijn kon en moest, en, — dit is voorzeker zijne grootste verdienste, — had de geestkracht, de volharding, den stalen, rusteloozen ijver, om haar zoover te brengen, dat zij werkelijk dat ideaal nabij is gekomen, ja, ik geloof, dat wij zonder overdrijving wel zeggen mogen: heeft bereikt! Laat ons verder zien hoe hij daarbij te werk ging.

In de eerste plaats moet ik opmerken, dat het geluk Frederik bij het vervullen dezer taak bijzonder dienstig was, en wel in dat opzigt, dat hij de bouwstoffen vond, waarvan iets goeds te maken was. Zijn vader liet hem in 1740 een leger na, sterk: 50,000 man Infanterie en 16,000 man Kavallerie, dus eene betrekkelijk zeer sterke ruitery, $\frac{1}{3}$ der Infanterie; en deze Kavallerie, welke fouten zij overigens ook bezat, zij was uitmuntend gedisciplineerd en goed uitgerust, en bewoog zich op het exercitieveld met bewonderenswaardige naauwkeurigheid. Onder de vele officieren, die in hoogere en lagere rangen bij dat korps dienden, waren er voorts niet alleen eenige, waarvan dengedelijke Kavallerie-aanvoerders te maken waren, maar er bevonden zich daaronder twee mannen, die aan Frederiks scherp blik natuurlijk niet ontsnapten: *Ziethen* en *Seydlitz*, U allen overbekend — twee mannen zoo nitstekend voor hunne taak berekend, zoozeer het volmaakte beeld van den Kavallerie-aanvoerder, dat het als het ware een wonder, doch tevens voor Frederik den

Groote een zeldzaam geluk mag genoemd worden, dat zij beide in éénzelfden tijd en in éénzelfde land het levenslicht aanschouwden. Ik hoop zoo aanstonds meer breedvoerig op hen terug to komen.

Behalve de goede eigenschappen, zooeven genoemd, was de Pruisische Kavallerie bij Frederiks troonsbestijging voor hare taak totaal ongeschikt. Zij bestond uit groote menschen, op zware, groote paarden gezeten, chargeerende in een langzamen draf, eene haast onbeweeglijke massa vormende, haar eenig heil zoekende in het vuurgevecht met pistool en karabijn. In vergelijking met de ruitery van andere legers uit dien tijd stond zij zelfs op een zeer laag standpunt, wat wezenlijke bruikbaarheid en besef harer roeping en kracht op het slagveld betrof. Geen wonder dan ook, dat in den eersten veldslag, die Frederik kort na zijne troonsbestijging den Oostenrijkers leverde, namelijk bij *Mollwitz*, April 1741, de Pruisische Kavallerie eene treurige figuur maakte en zich 's Konings hooge ontevredenheid op den hals haalde, zoodat hij van haar verklaarde: „deze colossus van oliphanten kan noch manoeuvreren noch vechten!”

Een jaar daarna echter zegepraalde reeds zijne ruitery bij *Czaslau*, 17 Mei 1742, over de Oostenrijksche en schreef de Koning eigenhandig aan vorst Leopold von Dessau: „Onze Kavallerie heeft zeer dapper gevochten en zich als helden gedragen.” De groote oorzaak dezer spoedige verandering lag in de opvolging der Instructie of Ordre de bataille, die Frederik twee maanden na den slag bij Mollwitz, den 13ⁿ Junij 1741, in de legerplaats bij Friedewald aan zijne ruitery gaf. Bij Mollwitz namelijk stond zij geschaard op ééne linie op de vleugels der Infanterie, die het centrum uitmaakte en met Infanterie afdeelingen hier en daar tusschen de escadrons in geplaatst, die als het ware het verdedigend element moesten uitmaken, maar de Kavalerie zeer in hare bewegingen belemmerde en alle samenwerking en leiding der linie onmogelijk maakte. De Instructie van 13 Junij nu bepaalde, dat de Kavallerie voortaan op de vleugels vereenigd en zelfstandig zonder toegevoegde Infanterie zoude ageeren en steeds in twee liniën

opgesteld worden: de Kurassiers in de 1^e, de Dragonders in de 2^e linie.

Dat er ook buiten het slagveld van de Kavallerie, meer partij te trekken viel, ontging den Koning evenmin, en de oefening der Huzaren in verkenning- en veiligheidsdienst, onder leiding van den grooten Ziethen, maakte tijdens den eersten Silezischen oorlog snelle vorderingen, terwijl Frederik bevel gaf, dat ook de Kurassiers en Dragonders in deze dienst geoefend moesten worden, en daartoe gaf hij reeds den 26ⁿ Maart 1741 eene Instructie, die in vijf paragraphen alles behelsde wat de officier op marsch en op de voorposten in acht te nemen heeft, en die nog als een voorbeeld met vrucht kan geraadpleegd worden. 1) Al deze Instructiën stelde de groote vorst zelf op. Zij onderscheidden zich allen door korthed en duidelijkheid, volledige behandeling der stof en opwekking van het moreel als een der magtigste hefboomen ter overwinning, vooral bij de Kavallerie.

Steeds voortgaande met zijne ruitery door het geven van flinke voorschriften uit den doodslaap op te wekken, vaardigde Frederik den 17ⁿ Maart 1742 weder eene Instructie uit, aangevende, hoe hij begeerde dat de Kavallerie zich tijdens een veldslag zou gedragen. Hierin beveelt hij o. a. aan: den flank-aanval door het vooruitkomen van een der vleugels; het dicht gesloten blijven en de grootste onstuimigheid bij den aanval en het snel verzamelen na eene gelukte attaque, en verbiedt ten strengste het najagen van enkele verstrooide vijanden. Mislukt de aanval, dan moet er vlug verzameld worden achter de 2de linie, en moeten de geslagen eskadrons dit weder goed maken (zooals hij zich uitdrukt) door den vijand op nieuw op het lijf te vallen. Wordt de vijandelijke Kavallerie geslagen, zoo moeten eenige eskadrons onmiddellijk op de Infanterie aanvallen, om van den moreelen schok, die het vlugten der Kavallerie bij den vijand te weeg brengt, het meeste profijt te trekken. De 2e linie moet naauwkeurig achter de openingen der 1e blijven

1) Men vindt deze in de Oeuvres de Fréd. le Grand, de Berlijusche uitgave van 1856, 30e deel, blz. 33.

volgen en iedere vijandelijke afdeeling, die door deze 1e mogt heenbreken, onmiddellijk terugslaan. Vooral moet de aandacht der officieren er bijzonder op gevestigd blijven, dat de vijand met het grootste geweld aangevallen wordt, en dat zij ná den aanval onmiddellijk al hunne manschappen weder doen aansluiten. — Tegen het vuren te paard, de groote en ingekankerde fout der toenmalige ruitery, gaf Frederik een zeer kras bevel: „de chefs en bevelhebbers moeten er met hunne eer en goeden naam voor instaan, dat, zoolang de regementen te paard zitten, de karabijnen opgeborgen en de hanen nedergelaten blijven en op lijf- en doodstraf wordt den ruiters en Dragonders verboden met een ander wapen dan de sabel in de hand te chargeeren.” Deze instructie was niet alleen voor de officieren bestemd, maar de Koning begeerde dat zij iederen man goed ingeprent zoude worden. Zij is de basis geworden van de geheele Kavallerietaktiek onder Frederik den Groote. De beginselen, daarin verkondigd, zijn nog heden ten dage niet alleen van kracht, maar de hoeksteen, waarop eene deugdelijke kavallerietaktiek onfeilbaar *moet* gegrond zijn.

In den slag bij Ozaslau, zooeven genoemd, werden ook de Huzaren op het slagveld gebruikt; zij werden daar opgesteld als 3^e linie en dienden tot overvleugeling en tot vervolging van den geslagen vijand. Na dezen slag betrok het Pruissische leger de legerplaats bij Maleschau en bleef daar circa zes weken. Hier voegde de Koning de praktijk bij de theorie en toonde hij, hoe hij niet alleen in het groot zijne ruitery hare pligten wist voor te schrijven, maar ze ook tot in alle bijzonderheden zelf kon oefenen en dit voor zijne waardigheid niet te gering achtte. In tegenwoordigheid van alle generaals, stafofficieren en escadronschefs kommandeerde de groote Koning hier dagen achtereen zelf een of ander escadron met getrokken sabel in de hand en oefende het speciaal in zwenkingen, exerceeren in galop, het op kommando in een of anderen gang verspreiden en het even snel op signaal weder verzamelen. De escadronschefs moesten vervolgens hunne escadrons op dezelfde wijze oefenen. Daar, waar de groote vorst en veldheer zóó voorging, kon het niet missen, of een ieder werd met geestdrift aangewakkerd bij

het vervullen zijner taak en met vertrouwen in de toekomst bezielt. Is het niet natuurlijk, dat, als Frederik in zijne bovenbesproken, beroemde Instructie, na de wijze te hebben aangegeven, waarop de Kavallerie den vijand moet aanvallen, laat volgen: „Zijne Majesteit staat er voor in, dat de vijand steeds zal geslagen worden, als hij op deze wijze aangevallen wordt” — dat deze woorden door een ieder met vol vertrouwen als een evangelie werden aangenomen en op het moreel een onbeschrijflijken invloed uitoefenden?

Even nadrukkelijk als Frederik het gebruik van vuurwapens te paard verbood, evenzeer zag hij het nut daarvan in voor afgezeten Kavallerie. Vlijtig moesten de ruiters in het schijfschieten geoefend worden en een Dragonderregement moest te voet even goed exerceren als een regiment Infanterie.

Dat ook deze oefeningen toenmaals reeds de Kavallerie uitstekend te stade kwamen, daarvan vinden wij een fraai voorbeeld in den zevenjarigen oorlog. Den 22ⁿ October 1759 waren de dorpen Jägerndorf, Brahnsdorf en Weisskirch door 400 Kroaten, ondersteund door Kavallerie, bezet. De generaal von Thün had reeds een paar malen met zijn regiment de vijandelijke Kavallerie teruggeslagen, doch werd steeds door het vuur der in de huizen en elders gedekt staande Kroaten teruggedreven. Hij liet toen een gedeelte van zijn regiment afzitten, pelotons formeeren en geregeld als Infanterie de dorpen aanvallen, met dat gevolg, dat hij ze weldra vermeersterd had. Nog meer voorbeelden, zelfs van hetzelfde regiment von Thün, zouden hier nog bij te voegen zijn, doch keeren wij tot Frederik den Groote terug.

Naauwelijks is de vrede gesloten, of er verschijnt den 1ⁿ Junij 1743 een geheel herzien reglement voor de Kavallerie, en dadelijks is de Koning zelf tegenwoordig, als de in Berlijn en Stettin gelegerde regimenten daarin geoefend worden, en de regementschefs worden van heinde en ver daarheen opontboden om bij die oefeningen tegenwoordig te zijn en uit 's Konings mond zelf de ware bedoeling en opvatting van menig voorschrift te vernemen.

Bij den aanvang van den 2ⁿ Silezischen oorlog geeft Frederik

weder eene zeer naauwkeurige Instructie aan zijn leger, waarin als het ware alles staat voorgeschreven, wat bij een veldslag valt in acht te nemen, en toch, niettegenstaande deze Instructie een voorbeeld is van voorziening in alle mogelijk denkbare gevallen, is zij zeer beknopt en beslaat maar 4 blz. 8° druk. Ik zal den inhoud korthedshalve niet mededeelen: *Hohenfriedberg*, *Sohr* en *Kesselsdorf*, waar zij zuiver opgevolgd werd, hebben haar geregtvaardigd, en Frederiks genie en werkzaamheid meesterlijk bekroond. In deze drie veldslagen bracht de Kavallerie de beslissing te weeg. Onderscheidden zich ook daar de *Huzaren* door hunne goed gelukte, gesloten aanvallen, niet minder muntten de *Kurassiers* en *Dragonders* uit in de vele verrigtingen van den kleinen oorlog, streefden hierbij de Huzaren op zijde en toonden zelfs opgewassen te zijn tegen de talrijke en zoo gevreesde ligte Oostenrijksche ruitery. Zoo had Frederik zijne Kavallerie, onverschillig van welke soort zij was, zware of ligte, voor alle diensten bekwaam gemaakt, zoodat hij met regt kon zeggen, dat, daar waar hij slechts over Kavallerie beschikken kon, hij zoo goed als zeker was van de overwinning.

Na den 2ⁿ Silezischen oorlog volgden 10 jaren van vrede van 1746—56, jaren van rust, maar van eene werkzame rust, waarin de Kavallerie onder de voortdurende persoonlijke leiding des Konings als het ware de hoogere school doorliep, die haar voorbereidde om daarna den onsterfelijken wereldroem in te oogsten, waarmede zij zich in den Zevenjarigen oorlog overladen heeft. De Koning onderrigtte steeds zelf zijne generaals, schreef hen van het begin tot het einde voor, hoe zij in verschillende gevallen handelen moesten en liet bij de groote manoeuvres, die ieder jaar plaats vonden en waarbij in den regel een 50tal escadrons vereenigd werden, alles uitvoeren, wat maar eenigzins in den oorlog denkbaar was. De Kavallerie moest o. a. charges maken tot op een afstand van 2000 passen over het moeilijkste terrein heen; of daarbij enkele menschen en paarden beenen braken, daarover bekommerde Frederik zich weinig, zonder dat zouden de slagvelden van *Rosbach*, *Leuthen*, *Zorndorf*, enz., nimmer velden van eer en glorie

voor haar geworden zijn. De nagebootste gevechten en *manoeuvres* op groote schaal werden steeds afgewisseld met opdrachten uit den kleinen oorlog en andere nuttige oefeningen, die toen nog geheel onbekend en nieuw waren. Zoo werd bijv. een geheel regiment in draf over een uitgestrekt terrein uitgezwermd, op signaal weder verzameld en moest dan onmiddellijk daarna eene gesloten charge uitvoeren, waarbij op gewoon terrein geen, op moeilijk terrein slechts 15 passen tusschenruimte tusschen de escadrons werd toegestaan, en daarbij zaten de ruiters knie aan knie in het gelid.

Aan dat alles lag ten grondslag: individueele oefening van den ruiter; hieraan hechtte Frederik het uiterste gewigt en te regt. Rijsscholen en maneges werden hiertoe opgerigt en aan dit onderrigt de grootste zorg besteed.

Was Frederik de Groote in zijne voorschriften kort en krachtig, getuigden zij van onwrikbare overtuiging en ijzeren wil, in de uitvoering daarvan, hoe moeilijk de opgaven ook waren, die hij tot volmaking zijner ruitery uitdacht, duldde hij niet de minste afwijking; zijne oudste en bekwaamste generaals konden hem niet van eene of andere, door hem voorgeschreven manoeuvre afbrengen; hij schreef niets voor of het was wel doordacht, maar ook eenmaal door hem als uitvoerbaar aangenomen, moest het ook uitgevoerd worden. Eens maakte een oud generaal de opmerking, dat aan zoo iets, als de Koning op dat oogenblik wenschte, nog nimmer gedacht was. Het korte antwoord van Frederik luidde: „Ik heb er aan gedacht, en dus zal het geschieden.

Streng was hij bovendien wat betreft de straffen, waarmede hij bedreigde. Een ruiter, die in de charge trachtte te keeren of zijn paard in te houden, moest door den eersten den besten meerdere, die dit bespeurde, onmiddellijk doorstoken worden; bij de kavallerie duldte Z. M. geen lacheté of impotence, zooals hij zich uitdrukte. Een aanvoerder, hotzij generaal of luitenant, die zich door den vijand liet attaqueeren, werd onherroepelijk gecasseerd. „De Pruisische Kavallerie valt altijd aan en wordt nooit aangevallen” — was een der eerste grondbeginselen des Konings. Voorts moest de Kavallerie, zoodra zij geformeerd was,

steeds *onmiddelijk* aanvallen, waar zij den vijand ook zag; er mogt geen oogenblik van beraad meer zijn, onverschillig de sterkte des vijands, mits men maar behoorlijk op twee liniën opgesteld was met escadrons Huzaren op den niet aangeleunden vleugel tot flankdekking en overvleugeling en in den rug als 3e linie of reserve. Stoutmoedig dus en verrassend, maar — nimmer onberaden en dolzinnig; rekenen vooral op moreel effect; wagen en daardoor veeltijds winnen, maar ook steeds reserves bij de hand, en in den rug en de flanken gedekt, om wel teruggeslagen, maar nimmer althans verslagen en verpletterd te kunnen worden.

Dit alles werd in vreedestijd voortdurend beoefend, en, toen ná 1756 de oorlogstoestand dáár was, werd het getrouw in praktijk gebracht en stelde het daardoor den grooten Koning in staat met het kleine Pruissen gedurende zeven jaren lang den oorlog vol te houden tegen het vereenigd Europa, totdat dit eindelijk genoodzaakt was te Hubertsburg vrede met hem te sluiten, zonder dat hij een voet breed gronds verloren had! En dat succes had hij voor $\frac{7}{8}$ aan zijne Kavallerie te danken, of liever aan zijn eigen zeldzamen geest, zijne onvermoeide werkzaamheid, enorme wilskracht en ongeëvenaarde talenten, want, nogmaals zij het herhaald: het was *zijn geest*, die zijne ruitery bezielde, die haar den weg baande van de eene overwinning tot de andere, van magteloosheid en diep verval tot een onsterflijken roem, en door dien roem, heeft zij wederkeerig *hem* een laauwerkrans gevlochten, die niet verwelken kan, zoolang de wereld zal bestaan!

Dat de Kavallerie van Frederik den Groote, niettegenstaande al zijne moeite en zorgen, nimmer zoude geworden zijn en volvoerd hebben, wat de geschiedenis ons te aanschouwen geeft, indien hij voor zijne taak alleen hadde gestaan, dit behoeft naauwelijks vermelding. Maar van den anderen kant kon het ook niet missen of onder *die* leiding en bezieling, gepaard aan het voortdurend succes op den vijand, moesten er uit het talrijke officierskorps flinke Kavallerie-generaals en aanvoerders te voorschijn treden. Indien niet alle aanleg en natuurlijke voorbeschiktheid voor dezen schoonen, alhoewel wezenlijk moeilijken

werkkring ontbrak, kon het niet anders, of er moest langzamerhand iets goeds in dat opzigt te voorschijn treden, want men had eene oefenschool, die onverbeterlijk was, een meester, wiens wederga niet te vinden is. Uitstekende Kavallerie-generaals heeft dit tijdperk dan ook opgeleverd, te veel om thans op te noemen, doch zij werden allen in de schaduw gesteld door het bekende tweetal corypheën der Pruissische Kavallerie: *Zietken* en *Seydlitz*. Aan hen heeft Frederik zijne grootste en roemrijkste overwinningen te danken gehad; zonder hen zoude het ideaal, dat hij voor oogen had, nimmer bereikt zijn geworden, doch van den anderen kant hebben ook zij veel van den Koning geleerd, komt, althans wat *Seydlitz* betreft, aan hem geheel de eer toe van dat wezenlijk genie te hebben opgemerkt, voortgestuwd, gelcid en tot zijne volle ontwikkeling gebragt. *Zietken* en *Seydlitz* hebben meer dan eenig ander zijn zeldzamen geest gevat, in zich opgenomen, op hunne minderen van elken rang overgeplant. Zij hebben hem in heldenmoed en doodsverachting geëvenaard, zij zijn de verpersoonlijking van alles wat ruitèrij in hare grootste volmaking zijn kan en wezen moet. Zij waren eenmaal de trots van Frederiks ruitèrij, zij zijn het nog van de Pruissische Kavallerie, ja, van het geheele wapen. Laat ons daarom nog een oogenblik bij hen stilstaan.

Het opmerkelijkst van alles is voorzeker, dat, hoewel beide gewoonlijk in één adem genoemd worden en beide evenveel regt hebben op de eer van grootelijks het hunna te hebben bijgedragen tot den roem en de grootheid van Frederiks Kavallerie, hun karakter, levensloop en werkkring zoo geheel verschillend waren. Zij staan daar niet als twee mededingers op hetzelfde terrein, maar vullen elkander wederkeerig aan. *Zietken* is de man van den kleinen oorlog, de partijganger bij uitnemendheid, de Huzaren-generaal, en ook daár, waar hij met zijne Huzaren op het slagveld verschijnt, verloochent hij zijn karakter niet. *Seydlitz* daarentegen is de aanvoerder der zware Kavallerie, de held van het slagveld, de beramer en uitvoerder der gesloten charges met regementen en brigades in het front over het moeilijkste terrein en tegen den meest gevreesden vijand. *Zietken*, reeds Fähnrich toen Seydlitz geboren werd, klom langzaam langs

den gewonen weg tot den hoogsten rang op; hij diende 73 jaren in het leger; zijn naam en roem zijn onafscheidelijk verbonden aan al de oorlogen van Frederik den Groote. *Seydlitz* daarentegen leefde snel, geboren in 1721, was hij nog slechts Ritmeester tijdens den 2^{en} Silezischen oorlog, toen *Ziethen* reeds tot Generaal-Majoor was opgeklommen; hij avanceerde echter zeer vlug, was in het begin van den Zevenjarigen oorlog reeds Generaal, en werd, na zijne luisterrijke overwinning bij *Rossbach*, 5 Nov. 1757, bevorderd tot Luitenant-Generaal en Commandant en Chef der Kavallerie. Hij was toen 35 jaar oud en stierf reeds op 52jarigen leeftijd in 1773.

Ziethen was de man van eigen idéé in de sfeer, waarin hij zich bewoog, doch zijne denkbeelden stemden meesterlijk overeen met die zijns grooten Konings. Frederik gaf dan ook weinig voorschriften voor de detailoefeningen der Huzaren, die waren in uitstekende handen. *Seydlitz* was meer geheel de scholier zijns Konings, zijn geest was geheel gevormd naar dien zijns Vorsten, doch zijn zeldzame aanleg en karakter stelden hem in staat geheel en al het ideaal eens Kavallerie-generaals te bereiken, zooals Frederik dat in zijn rijken geest zich zelven had voorgespiegeld en uitgewerkt. Van dáár dat de Koning, toen hij met tranen in de oogen het sterfbed zijns grooten veldheers verliet, te regt deze treffende woorden sprak: „*Seydlitz* is het schoonste lot te beurt gevallen, dat een soldaat ondervinden kan: hij leefde onovertroffen, hij sterft zonder vervangen te kunnen worden.”

Ziethen was de trouwe krijgs- en levensmakker van Frederik gedurende zijne geheele regeering. Veel ouder in leeftijd dan de Koning, werd hij reeds, spoedig na diens troonsbeklimming, in 1744 tot Generaal bevorderd. In lief en leed, in oorlog en vrede, was hij steeds aan 's Konings zijde, als het ware de staf, waarop deze steunde. En toen die staf den grijzen Vorst ontviel, was ook zijn einde nabij. Komisch-tragisch, maar tevens filosofisch schoon zijn dan ook de woorden door Frederik gesproken bij den dood zijns geliefden vriends in Januarij 1786 — zeven maanden voor dat ook voor hem de laatste ure zoude slaan —: „*Ziethen*,” zeide de Koning met een weemoet-

digen glimlach, „heeft, zooals vroeger in het leven, ook nu in den dood weder de voorhoede op zich genomen, zoo zal ik dan met het gros spoedig moeten volgen.”

Beide *Ziethen* en *Seydlitz* waren ruiters bij uitnemendheid, dapper en beleidvol zonder wedergâ, navolgenswaardige typen en onovertreffbare voorbeelden voor ieder Kavallerie-officier. Hun karakter en hunne daden kunnen niet genoeg bestudeerd worden. Zonderling echter, maar tevens bemoedigend, is het, dat beide mannen het non plus ultra als Kavallerie-aanvoerder hebben bereikt bij zulk een groot verschil van karakter. *Ziethen* toch is steeds de kalme, bedaarde, berekenende man; is evenwel het moment van handelen dáár, dan ontsnapt het hem nimmer, dan vloeit hem als het ware het bloed plotseling sneller door de aderen, dan is de kalmte geweken, en, zonder zijne tegenwoordigheid van geest te verliezen of tot overijling over te slaan, kent zijne vlugheid van beraad en uitvoering geene grenzen. Van dáár zijne bijzondere geschiktheid voor den partij-gangers- en kleinen oorlog, al heeft hij ook, o. a. bij *Torgau*, getoond, dat ook *hij* op het slagveld voor niemand behoefde onder te doen. *Seydlitz* daarentegen is woest, onstuimig van karakter tot in het dolzinnige toe, zijn bloed is altijd snel in beweging, zijn moed en onversaagdheid kennen geene perken, tot het opvatten van een plan en de uitvoering daarvan is voor hem slechts één oogenblik noodig. Deze eigenschappen zouden hem echter totaal ongeschikt gemaakt hebben voor zijne betrekking, indien hij niet daaraan gepaard had: de grootste zelfbeheersching en de uiterste voorzigtigheid. Door een zeldzamen arends-blik, niettegenstaande zijne onstuimigheid, steeds in staat een wezenlijk gevaar of ongeraden coup onmiddelijk op te merken, ontstond juist op zulk een oogenblik bij hem de kalmte en zelfbeperking, waardoor hij nimmer door eigen schuld eene nederlaag geleden heeft. Hij was door dit alles de man van het slagveld bij uitnemendheid; zijn naam is meer bekend dan die van *Ziethen*, omdat zijne daden doorgaans éclatanter waren, zijne werkzaamheid meer dadelijk in het oog sprong, zijn levensloop, zijne bevordering, zijne geheele verschijning zulk een snel verloop hadden.

Aan den sterrenklaren hemel van Frederiks roem en grootheid stond *Seydlitz* daar als eene enorme komeet, die voor eenigen tijd het licht van alle andere hemelbollen in het duister stelt; *Ziethen* daarentegen is te vergelijken bij de noordstar, die wel minder lichtgevend, maar steeds met denzelfden luister en onveranderlijk aan dat uitspansel bleef prijken.

Veel, Mijne Heeren! zoude hier nog bij te voegen zijn, wilde ik de Kavallerie van Frederik den Groote tot in *alle* bijzonderheden beschrijven. Doch ik mag in dat opzigt niet meer van uwe hooggeschatte aandacht vergen, en het wordt tijd dat ik nu overga tot het tweede gedeelte mijner verhandeling, namelijk de toepassing voor het tegenwoordige en voor de naaste toekomst, die ik uit dat schoon verleden, inzonderheid voor *onze* ruitery wensch te trekken.

Dat het roemrijke tijdperk uit de geschiedenis van ons ruiterswapen, dat ik de eer had heden avond in groote trekken in herinnering te brengen, voor iederen Kavallerie-officier, welken rang hij ook bekleedt, een schat van kennis en leering bevat, dat het nog eene uitstekende leerschool is, niettegenstaande alles wat er sedert ook veranderd is, behoef ik niet nader toe te lichten. Dat de flinke en doeltreffende instructiën, die Frederik den Groote aan zijne ruitery gaf, nog heden ten dage hare toepassing vinden en ook werkelijk meer en meer toegepast worden, daarvan heeft een ieder zich kunnen overtuigen, die in de laatste jaren onze Kavallerie bij de verschillende Divisie- en Kavalleriemanoevres heeft gadegeslagen.

Maar ik spreek hier niet voor mijne kameraden, die met mij de eer deelen in het ruiterswapen te dienen, die zijn met al het verhandelde voorzeker even goed bekend als ik, en velen hunner zijn daaromtrent denkkelijk veel beter op de hoogte; — maar ik spreek in het algemeen, voor burgers en militairen, voor het volk en zijne vertegenwoordigers, bij wie ik vooral hoop dat de toepassing mijner rede een gunstig onthaal moge vinden, — tot U burgerleden onzer Vereeniging, die door Uwe toetreding daarin bewijs hebt gegeven, dat het U ernst is, niet alleen met de verdediging van het dierbaar Vaderland, maar tevens ook met het bevorderen en tot stand brengen van alles

wat noodig en wenschelijk is, om desvereischt, wat God verhoede! eene flinke en krachtige verdediging van den Vaderlandschen bodem te kunnen voeren.

Wanneer nu uit de schoone bladzijden van de geschiedenis der Kavallerie, die ik heden voor U opensloeg, niets anders dan deze leering te trekken viel, dat eene ruitery, zal zij goed en degelijk zijn, steeds goed en degelijk moet geoefend worden, dat daarin stouten ruitergeest, terreinkennis, flink en juist gebruik der wapens, enz. moet aangekweekt worden, dan ware mijne verhandeling geheel onnut, want dat alles geschiedt tegenwoordig telken jare meer en meer en de resultaten daarvan worden dan ook voortdurend meer zichtbaar.

Maar uit die bladzijden zagen wij vooral, hoe de ruitery voor alles noodig heeft een chef en leidsman, een inspirerenden geest, een man begaafd met talent en tact, met doortastendheid en energie, die hare aanvoerders weet te kiezen en verder voor hunne schoone, doch uiterst moeilijke taak weet te vormen en op te leiden, en die voorts het geheele wapen weet te bezielen en te brengen tot den hoogsten graad van volkomenheid; een man, die in één woord *in dat opzigt* een Frederik den Groote vermag ter zijde te streven.

Ook deze leering ligt voor de hand, zal men welligt zeggen; maar, laat ons een oogenblik aannemen, dat deze man voor onze Kavallerie gevonden is, zullen wij dan daarmede het toppunt onzer wenschen bereikt hebben? gaat dan onze ruitery in allen deele eene toekomst te gemoet, die, zoo hare krachten ter verdediging des lands mogten vereischt worden, haar in staat zal stellen zich met roem en eer te overladen en het Vaderland de schoonste en gewigtigste diensten te bewijzen? Geenszins! met dat al verwachten wij nog in vele opzigten weinig verbetering in den bestaanden toestand, zoolang de Kavallerie is en blijft de *bête noire* van het Nederlandsche leger, in het oog van een groot deel der natie en vooral van vele harer geachte afgevaardigden het dure luxewapen, waarop maar steeds moet bezuinigd worden, waarop men wel alle onkosten van den oorlog met Atjeh zoude willen verhalen! Zoolang onze Kavallerie daardoor alleen voor vermindering en niet voor vermeerdering

vatbaar is, — zoolang op die wijze de goede geest, die officieren en minderen bezielde, voortdurend stelselmatig wordt uitgedoofd door het bewustzijn, dat men ook bij de grootste inspanning van krachten en de meest ernstige voorbereiding, ten gevolge van gebrekkige organisatie en onvoldoende getalsterkte, nimmer aan zijne schoone roeping zal kunnen voldoen, — zoolang nog iedere voorgestelde verbetering eenvoudig wordt van de hand gewezen, omdat daaraan onkosten gepaard gaan, — tot zoolang zal geen Kavalleriegeneraal in staat zijn het wapen in allen deele op een gewenschten trap van volkomenheid te brengen. Men vergete toch niet, dat Frederik de Groote de bijna onbeperkte monarch was, die slechts vroeg wat noodig was en er zich niet om bekommerde, wat het kostte. Zijne Kavallerie heeft schatten gekost, maar die schatten hebben voor Pruisen grooten interest afgeworpen. Een Nederlandsch Kavalleriegeneraal blijft altijd een zeer afhankelijk man; steunt de natie hem niet finantieel op eene onbekrompene wijze, dan zal onze ruitery nimmer krachtdadig tot verdediging van het Vaderland kunnen medewerken, juist *dan* zal zij altijd blijven een *duur luxewapen* en zullen de kapitalen, die zij jaarlijks verslindt, zuiver weggeworpen zijn. Brengt men haar daarentegen, wat het ook kosten moge, tot de gewenschte sterkte en volkomenheid, dan zal het Vaderland het geld, aan haar ten offer gebragt, eenmaal met woekerwinst kunnen terug bekomen, wanneer het zijne vrijheid en onafhankelijkheid door haar zal zien gered!

Het ligt heden avond niet op mijn weg uitvoerig aan te toonen, wat alzoo nog aan onze Kavallerie ontbreekt en wat in dit opzigt nog te wenschen overig blijft. Verschillende bekwame sprekers hebben dit in vorige jaren alhier reeds herhaalde malen in het breede uiteengezet, toch wensch ik de voornaamste punten nog even in het kort in herinnering te brengen.

De conclusie, die ik vermeen uit voorgaande verhandelingen en daarop gevolgde besprekingen en uit andere overwegingen te moeten trekken, is als volgt:

1°. Welken oorlog wij ons ook als mogelijk in de toekomst voorstellen en op welke wijze ook in de verschillende denk-

bare gevallen de Kavallerie daarbij zal optreden, steeds blijft het nog de vraag, of eene sterkte van 15 à 16 veldescadrons, het esc. ordonnancen niet medegerekend, voldoende zal zijn, om de taak, die in dat geval voor het wapen is weggelegd, met eer en goed gevolg te vervullen.

2°. Neemt men evenwel aan, dat 15 à 16 veldescadrons hiertoe voldoende zijn, zoo deugt de organisatie van het wapen toch in geen geval en blijft het in de eerste plaats wensche-lijk het aantal regementen op vier terug te brengen, ieder van vier veldescadrons, waarop ook de nieuwe Regementschool ge-baseerd is. Voorts is het een dringende eisch de escs. in vre-destijd op oorlogsterkte te organiseeren. Wij weten hoe spoedig in den tegenwoordigen tijd een oorlogsgevaar kan komen op-zetten, bekend is het ook, dat de Kavallerie dan zoo spoedig mogelijk moet kunnen uitrukken, om zich naar de bedreigde grenzen of werwaarts dan ook te begeven, men make zich geene illusie, dat er alsdan nog tijd zal wezen om paarden aan te koopen, te harnacheeren, waartoe geene harnachementen in de garnizoenen aanwezig zijn, behoorlijk in te deelen, enz., en die escadrons zodoende van 80 à 100 paarden (vredessterkte) te brengen op 140, een aantal dat bepaald noodig is, wil men met 16 rotten per peloton uitrukken en zodoende na verloop van eenige dagen campagne en vooral ook na de eerste ontmoet-tingen met den vijand nog 12 rotten per peloton overhouden. Bovendien zouden dergelijke, in haast aangekochte paarden, die op verschillenden trap van kracht, afrigting, enz. staan, die men totaal niet kent en dus ook niet oordeelkundig kan indeelen, een vlug en goed geoefend escadron geheel kunnen desorganiseeren en in zijne bewegingen belemmeren. De tegen-woordige oorlogsterkte van 120 paarden per esc. is mijns inziens te gering, doch al beschouwt men zelfs die sterkte als voldoende, dan zal toch zeker wel een eerste vereischte zijn, dat zij in werkelijkheid aanwezig is, en dit is *niet* het geval. Moet een regiment deelnemen aan de manoeuvres en met 5 veldescs uitrukken, dan worden er, wij zien het elk jaar, om per esc. zoo sterk mogelijk te voorschijn te komen en dus toch eenige vertooning te maken, oude paarden, eigenlijk niet

meer geschikt voor de velddienst, tijdelijk van het depôtesc. bij de veldescs ingedeeld, hetgeen bij de depôts zeer belemmerend op den voortgang der instructie werkt; en voorts worden jonge, zesjarige paarden medegenomen en in het gelid ingedeeld, niettegenstaande een ieder weet hoe wenschelijk het is, elk paard zonder onderscheid, ook finantiëel in het belang van het land, tot zijn 7e jaar van dergelijke buitengewone vermoeejensissen te verschoonen, en met al die kunstmiddelen, als ik het zoo noemen mag, brengt men het dan nog niet verder als tot 90 à 100 paarden per esc. Bij het plotseling uitbreken van een oorlog zoude de toestand niet gunstiger zijn. Trekt men nu van dit getal de non-combattants (officiers-oppassers, enz.) af, zoomede het verlies aan paarden, reeds in de eerste dagen, met welke sterkte komt men dan voor den vijand en wat kan men dan verwachten van zulke escadrons? *Een* degelijk geoefend kavallerist moge meer waard zijn dan twee slecht geoefenden, hij kan toch zeker niet zooveel uitrigten als twee goed geoefende ruiters, m. a. w.: hij is en blijft maar *een* persoon en kan niet op twee plaatsen te gelijk dienst doen. Vond men dat kunstmiddeltje uit, dan zouden onze veldescs juist zoowat sterk genoeg zijn; nu hebben wij er 15 in naam, doch op zijn hoogst 10 in realiteit.

De paarden, die men bij het begin van den oorlog uit de hand zal aankopen, kunnen en moeten dienen, om de verliezen, die de escadrons in de eerste dagen zullen ondergaan, — en die niet gering zullen wezen, zal de Kavallerie althans eenigermate den vijand in het voortrukken belemmeren —, weder aan te vullen, doch geenszins om de onvoltallige escs bij het eerste uitrukken voltallig te maken. Hetzelfde geldt omtrent jonge paarden, bij het depôtesc. aanwezig en die op zulk een oogenblik welligt half of driekwart afgerigt zijn, doch in elk geval niet op adem en op kracht. Op al die paarden valt in de eerste dagen niet te rekenen en die dagen zullen toch denklijk voor de Kavallerie de gewigtigste en moeilijkste zijn.

3°. De dislocatie eischt verandering; een te groot aantal veldescs ligt achter de Utrechtsche linie en is alzoo niet in de gelegenheid goed bekend te raken en zich voortdurend te oefenen

op die terreinen, waar zij in de werkelijkheid handelend zullen moeten optreden; terwijl daarentegen een depôtesc. hoogst ondoelmatig vóór die linie is geschoven, zoodat het bij het eerste oorlogsalarm onmiddellijk moet verhuizen.

4°. De veldescs. zijn nog steeds niet voorzien van de noodige gereedschappen, werktuigen, enz., onmisbaar bij het, — vooral met spoed — vernielen van telegraaflijnen, spoorbanen, bruggen, enz. Bij vredesmanoeuvres gaat dat vernielen uitstekend, om de eenvoudige reden, dat er niets vernield wordt, maar in de werkelijkheid zal men, geloof ik, met een zakmes en een sabel in dat opzigt niet veel uitrigten.

5°. De uitrusting en kleeding van den man laat ook nog te wenschen over. De modelrijbroek zal wel door niemand als een geschikt kleedingstuk, noch te paard, noch te voet verdedigd worden. Terwijl bij het gevecht te voet het er vooral op aankomt zich vlug te bewegen en weder te paard te stijgen, wordt dit voor iemand, met zulk eene broek gekleed, haast onmogelijk. Hierbij hindert hem voorts nog in sterke mate de sabel, die hij te voet nimmer gebruiken zal, maar die hij toch moet medesleepen en waaraan dan tot overmaat van ramp nog een sabeltasch bengelt, een totaal onnut voorwerp, dat bovendien zeer duur is voor het Rijk, van wege de vele reparatiën, die daaraan voortdurend voorkomen.

6°. Het ration fourage, inzonderheid het zomerration, is onvoldoende. Is het om verschillende redenen wenschelijk, dat de paarden dag en nacht op stroo staan, dan is het toch treurig, dat het eenige middel om hen te beletten dit stroo, zelfs de verrotte en met urine en mest geïmbibeeerde gedeelten daarvan, voortdurend op te eten, zoodat zij niet alleen zooals vroeger over dag, maar nu ook des nachts op de steenen staan, daarin bestaat, dat men hen over dag met het hoofd tegen de ruif bindt. Onze tegenwoordige jonge paarden, de Ieren, beloven over het algemeen goede dienstvaarden te zullen worden, maar zij hebben een groot ligchaam, naar het schijnt eene groote maag en vooral behoefte aan veel buikvulling, weshalve vermeerdering van stroo zeer wenschelijk is. Doch ook het zomerration haver is, voor deze paarden vooral, ontoereikend. Vroeger was dat

cene andere zaak, doch tegenwoordig nu de Kavallerie, in menig opzicht uit den doodslaap ontwaakt, geheel anders en veel meer geoefend wordt dan voorheen, nu zij niet alleen ieder jaar groote manoeuvres moet medemaken, maar dus ook telken jare maanden lang de vereischte voorbereidende vermoeijende en langdurige oefeningen moet doorloopen en steeds op adem moet worden gehouden, eischt een en ander eene veel grootere inspanning van krachten, die voor de paarden wel niets te groot is, mits men ze maar in evenredige mate sterker voedert. Men alleen meer haver te geven tijdens en een tiental dagen vóór de manoeuvre is eene halve maatregel, door eene verkeerde zuinigheid in het leven geroepen. Wanneer men dan ook ziet — en men kan het dagelijks zien — dat de jonge Ieren, die op turfstrooisel staan, en aan wie, om dit te bekostigen ongeveer twee kilo stroo per dag wordt onthouden, voortdurend turfstaan te eten, dan geloof ik, dat het niet lang meer zal kunnen duren, of men zal verplicht zijn een voorstel te doen, om althans het zomerration te verzwaren, wil men ten minste onze Kavallerie met het Iersche paard blijven remonteeren, en, wat de oefeningen en de plaatsing der paarden op den stal betreft, niet terugkeeren tot de eenmaal afgekeurde en verouderde methode van vroeger.

Voorstellen tot verbetering van vele gebreken en aanvulling van menige leemte in de Kavallerie zijn reeds meermalen gedaan, doch de eerste consideratie daarop was dan steeds: kost het ook geld? en luidde het antwoord gewoonlijk bevestigend, zooals trouwens begrijpelijk is, dan ging het voorstel onmiddellijk den doofpot in, want de Kavallerie is toch reeds zulk een duur wapen, vraagt men daarvoor nog meer geld, dan schudt men den slapenden leeuw wakker en men geeft de afbrekers een nieuwen hamer in de hand, om eens weder met frisschen moed op het oude aanbeeld te slaan!

Mijne Heeren! ik ben aan het einde mijner verhandeling gekomen, ook hier zoude nog heel wat bij te voegen zijn, doch ik mag voor heden avond niet meer van Uwe belangstelling en aandacht vergen. Wij zagen het: veel blijft er nog voor onze Kavallerie te wenschen over, doch al die wenschen zijn zamen

te vatten en lossen zich op in ééne enkele wensch, dat men in Nederland — ik spreek in het algemeen; die den schoen past, trekke hem aan! — toch eenmaal en wel spoedig leere inzien, dat de Kavallerie een noodig en onmisbaar bestanddeel is van het leger, dat, als ons onafhankelijk volksbestaan wordt bedreigd, het Vaderland moet verdedigen, dat men begripe, dat, daar waar onze ruitery zich voortdurend met meer lust en ijver voorbereidt voor de belangrijke en zware taak, die welligt eenmaal op hare schouderen kan gelegd worden, zij ook regt heeft in staat te worden gesteld onder alle omstandigheden die taak eervol en roemrijk te kunnen volbrengen! Is zij, behoudens voortdurende oefening en goede leiding, daartoe in staat? Wie durft dit te beweren? ik voor mij geloof het niet.

Wanneer men telkens tijdens en na manoeuvres leest met welke eene vlugheid en hoe vol zelfvertrouwen de Hollandsche Huzaren renden over de heuvelen en heidevlakten, met welk een gemak zij de moeilijkste terreinhindernissen overwonnen, enz., dan is dit eene welverdiende hulde, gebragt aan den individueelen ruiter en de opleiding, die hij genoten heeft, maar daarmede is de Kavallerie zelve nog volstrekt niet voor hare taak berekend.

Wanneer ook ik die zonder twijfel niet overdreven loftuiting lees, denk ik onwillekeuring aan de prophetische verzuchting, „Wachter, wat is er van den nacht? De morgenstond is gekomen en nog is het nacht!” Mogt dan voor onze ruitery die nacht weldra geheel wijken en met het aanbreken van den morgenstond ook de zon spoedig geheel boven den horizon verrijzen, dan zal onze Kavallerie eenmaal, hoe de omstandigheden ook, en zeker niet in haar voordeel, veranderd zijn, in de ure des gevaars het Vaderland de gewigtigste diensten kunnen bewijzen, dan zal zij in de toekomst nog in staat zijn, om, even als voorheen de ruitery van Frederik den Groote, de wereld met bewondering te doen staren op de groote resultaten, die zij, zoowel op als buiten het slagveld, zal weten te verwerven.

De VOORZITTER: De spreker heeft aanspraak op onze erkentelijkheid voor de studie, die hij ons in deze oogenblikken

heeft voorgelegd. En als het hem een zelfvoldoening is te weten dat de warmte van zijn ruiterhart in zijne woorden heeft gegloeid, laat ik hem dan uit uwen naam zeggen, dat hij zijn doel volkomen heeft bereikt.

Ik open thans de discussiën over dit belangrijk onderwerp.

De heer W. L. DE PETIT: Indien ik mij veroorloof om gevolg te geven aan de straks ons gedane aanbeveling van den president, om toch vooral onze leesavonden gedeeltelijk aan gedachtenwisseling te wijden, dan doe ik dat in dit geval ook om de geheel eigenaardige wijze, waarop het belangrijk onderwerp, door den spreker op zoo verdienstelijke wijze behandeld, aan ons is voorgesteld en waardoor voor leeken, de gelegenheid tot discussie gemakkelijker is gemaakt.

In de tweede helft van zijne zeker zeer fraaie, uit een letterkundig oogpunt schoon afgewerkte rede van den spreker, heeft deze de belangen van zijn wapen besproken. Hij heeft stellig velen verrast omdat, om een Cavalerie-beeld te gebruiken, in stede van op een zeer geprepareerd terrein in het front aan te vallen, hij met niet onbelangrijken omweg ons van een andere zijde heeft aangetast, nl. door onze aandacht in besprek te nemen, voor beschouwingen en letterkundige ontwikkelingen, die met het aangekondigde onderwerp, niet altijd een zakelijk verband hadden.

Wanneer ik een tweede cavalerie-vergelijking mag maken, dan is zij deze: de rede van den geachten spreker heeft uit een letterkundig-historisch oogpunt zeker groote waarde, doch een kleine fout kleeft haar aan: het gemis aan *l'unité d'action*.

Het eerste gedeelte der rede zou men kunnen vergelijken met de voorhand van een sierlijk Engelsch raspaard; het tweede met de achterhand van een zeer degelijk betrouwbaar inlandsch paard. Doch vóór- en achterhand moeten één goed geëquilibreerd geheel vormen.

In het eerste deel treffen ons zeer verheven dichterlijke beschouwingen omtrent het verleden van de cavalerie, doch meer uitsluitend uit een zuiver Duitsch historisch oogpunt behandeld.

En waar men in het tweede deel heeft kunnen aanhooren

de degelijke wenken door den spreker gegeven, is het jammer dat hij zich heeft laten verleiden om het grootste deel van zijn taak te wijden aan het eerste gedeelte.

Wat nu dat eerste deel betreft, het zij mij vergund ook hieromtrent een enkele opmerking te maken. Op grond van het gebeurde in de geschiedenis van het Duitsche krijgswezen, heeft de spreker gemeend te moeten aanhalen met hoeveel regt de Koning van Pruissen genoemd is: Frederik de Eenige. Maar diezelfde Frederik met zijn volgelingen heeft toch nimmer Jena kunnen beletten, wel een bewijs dat er een tweede Frederik noodig is geweest om voor het roemrijk heden van Deutschland plaats te maken. En zoo zal het altijd wel gaan. Ik vrees dat na dien tweeden Frederik nog een derde noodig zal wezen en zoo steeds meer. Dat is het gewone verloop van de wereldgeschiedenis.

Nu bedoel ik met deze opmerking geenszins iets aan de verdiensten van den grooten Frederik te kort te doen, maar ik heb ze alleen willen maken omdat de spreker ons uit het verleden, een raad voor de toekomst heeft willen geven en ons ook een éénigen cavalerist heeft willen bezorgen.

Ik ben daar juist bang voor. Ik heb niet zooveel vertrouwen in die zoogenaamde onontbeerlijken. Ik heb liever te doen met een tal flinke voorhun taak goed berekende middelmatigheden, bezielde met ijver, onderling vertrouwen en een helder hoofd, dan ik heil kan verwachten van een éénige, hoe groot hij ook wezen moge.

Wanneer ik mijn gevoelen omtrent dit onderwerp mag resumeren, dan zou ik dit zeggen, dat in onze maatschappij, vooral bij een leger, dat niet dagelijks in de gelegenheid is proeven van zijn talent tegenover den vijand te geven, het zeer aan twijfel onderhevig is of men wel zulk een eminent éénigen zal vinden, omdat de groote proef, — die op het oorlogsveld — nog steeds moet komen.

En toch was dat denkbeeld als met een roode draad in het schitterend betoog van den spreker heengeweven.

Één voorbeeld slechts ten bewijze, dat niet steeds één enkele persoonlijkheid het goede kan *blijven* beschermen tegen invloeden van den tijd en van opvolgers.

De spreker zeide zelf ten aanzien van de dragonders, dat het gebruik van de afgestegen ruitery — ik meen dat hij het woord gebezigd heeft — ontaardde in onware scheve opvattingen, en ten slotte ook in zulke misbraken dat daardoor een zeer goed gronddenkbeeld verloren ging.

Ik meen dat dit aantoonde dat men niet *overdreven* waarde moet hechten aan den directen dadelijken invloed van *éene* persoonlijkheid; dat vooral in zaken, zoo bij nitstek van practischen aard, als de ruitery is, het algemeen peil van allen, meer dan dat van één enkelen *duurzaam* invloed uitoefent.

Toen éénmaal de spreker in zijne schoone ontwikkeling van de geschiedenis, of liever in zijn militair Duitsche herinneringen, zich *zóóver* had begeven als hij gedaan heeft, verwachtte ik dat hij in eene vergelijking zou zijn getreden met het verleden ook van andere cavalerie en dat hij bijv.: zou gewezen hebben op de eigenaardigheden uit het tijdperk van Murat, Lasalle en anderen, waaruit wij groote leering hadden kunnen trekken.

Nu hij zich echter nitsluitend tot de Duitsche cavalerie heeft bepaald, ontgaat ons de maatstaf van vergelijking om te zien wat het best ware na te volgen. In eene vergelijking tusschen de zeden en gewoonten van *verschillende* volken en haar invloed op het wapen der cavalerie, hadden wij Nederlanders een ruime bron gehad om te zien wat wij *ons* tot voorbeeld moeten kiezen, of wij moeten volgen het voorbeeld van de Duitsche, Engelsche of Fransche cavalerie, ook wat betreft den *omgang met*, en *de zorg* voor de paarden, de paarden-cultuur, dienstdienst, recruteeringswijze enz. Natuurlijk daarbij indachtig den geheel anderen tijd waarin wij leven: de *nieuwe* eischen, die hij het wapen oplegt.

Maar nu was het grootste deel der schoone rede meer een karakterschets van wat een éénig aanvoerder moet wezen, dan wel dat zij voor ons allen lessen, *vooral practisch opvolgbare*, bevatte voor de toekomst.

In het tweede deel was de spreker wel wat koud, wat beknopt in vergelijking met den dichterlijken gloed die in het eerste deel der rede doorstraalde.

Mag ik de rede vergelijken met een charge, dan zou ik zeggen dat te veel tijd en ruimte aan opmarsch en ontwikkeling is genomen, waardoor men te weinig eigenlijk schokveld overhield. Maar ik beken, het is een moeilijke zaak, om bij beperkte ruimte, zooals hier, de jalons goed te plaatsen. Van daar dan ook dat men wel wat ex abrupto, uit de schoone literarische inleiding, in het staldepartement op het gebied der practijk is teregt gekomen. En toch het betrekkelijk weinige wat de spreker ons dáár aantoonde, doet ons zien, dat we hier nog menige goede wenk van hem hadden kunnen verwachten. *Hier* vooral had hij ons voor veel vraagpunten kunnen plaatsen, waaruit nuttige gedachtenwisseling met mannen van het wapen had kunnen voortspruiten, waaruit vooral had kunnen blijken, in hoeverre verwaarloozing van nu nog *opvolgbare* lessen van Frederik den Groote schuld heeft aan de thans door den spreker gereleveerde gebreken.

Dit zijn enkele opmerkingen dit ik aan de rede van den spreker wilde vastknoopen en mijn geachte collega zal mij dit zeker niet euvel duiden, omdat hij daarin het bewijs heeft kunnen vinden, dat niet één enkele passage van zijne voordracht mij is ontgaan.

Eéne opmerking nog slechts. Als ik den spreker wel verstaan heb dan wil hij dat al de escadrons steeds voltallig zullen zijn. Moet ik veronderstellen dat hiermede bedoeld wordt de troep en niet de paarden alleen? Ik las in de Memorie van toelichting tot de begroting van oorlog, dat de Minister voor de najaars-oefeningen geen *miliciens* van de cavalerie wil oproepen, omdat er genoeg vrijwilligers zijn voor de manoeuvres. Ik dacht altijd dat de oefeningen er waren voor de *miliciens* en niet de *miliciens* voor de oefeningen. En als dit nu zoo is, dan zou het zeer nadeelig kunnen zijn de escadrons steeds compleet te hebben, want dan zouden de *miliciens* nimmer meer geoefend worden. Ik zou van den geachten spreker dus wel willen weten of hij bepaald het oog had op de paarden.

Bij dit weinige, mijnheer de voorzitter, wensch ik het te laten; ik heb den geachten spreker vooral willen doen zien met hoeveel attentie zijne rede is gevolgd, het alleen betreu-

rende, dat hij in zijne schoone verhandeling zich op een te exclusief Duitsch standpunt heeft geplaatst en daardoor de vergelijking met andere landen niet mogelijk heeft gemaakt en bovendien in het verheerlijken van de eigenschappen van Frederiks ruitery, wel wat uit het oog heeft verloren, dat wij in een anderen tijd leven, met andere eischen.

De heer DE BAS:

Door den kapitein de Petit is den geachten spreker van dezen avond lof gebracht voor den vorm zijner voordracht: maar niet zonder voorbehoud. Geestig de vergelijking bezigende van een schoolpaard, bemerkte hij, dat de achterhand zichtbaar had geleden onder de al te uitvoerige bewerking van de voorhand van het edele dier.

In abstracto mag eenig gebrek aan evenwicht worden toegegeven. Doch eischt niet de billijkheid rekening te houden met de eigenlijke bedoeling van de voordracht? Deze kon geenszins wezen om nogmaals te treden in een breedvoerig verhaal van aangelegenheden en feiten, het ruiterswapen betreffende; die in de beide laatste jaren herhaaldelijk het onderwerp van discussie uitmaakten dezer Vergadering.

Blijkbaar wenschte de spreker na een historische inleiding, die punten alleen aan te stippen, te constateeren, wat dienaangaande vroeger reeds was gezegd, en daarbij enkele nieuwe gezichtspunten te voegen.

Om eentonigheid te vermijden, was de ritmeester Werner wel verplicht tot zelfbeperking. Het schoolpaard vertoonde niet alles, wat het geleerd had, maar slechts enkele toeren.

De reeds in voorgaande vergaderingen besproken cavaleristische beschouwingen behandelde de spreker punts-puntswijze, zonder ons te onthouden, wat de laatste tijd en de ondervinding hadden geleerd. Zonder o. a. te vervallen in een omstandig betoog omtrent de samenstelling onzer ruitery, is hij toch niet in gebreke gebleven, om aan te geven, dat in meerdere opzichten het doel, waartoe een drietal jaren geleden, de organisatie van de Nederlandsche Cavalerie is veranderd en tot drie regimenten

gereduceerd, geenszins schijnt te zijn bereikt. Dit betreft vooral de te geringe getalsterkte der veld-escadrons, de samenstelling der depots en de remonteering. De ritmeester Werner, zelf langen tijd werkzaam bij een der depots, thans commandant van een veld-escadron, 'twelk kort geleden onder zijn bevel deel nam aan de divisie-manoevres, oordeelt niet enkel op theoretische gronden, maar op grond van practijk en ondervinding.

Welnu! Ook uit hetgeen hij zeide blijkt opnieuw, dat zoo als vroeger (1) dezerzijds in théorie werd volgehouden nog vóór de uitvoering der jongste vermindering van het ruiterswapen, de veld-escadrons te zwak zijn, terwijl bij de depots overvulling valt op te merken.

Zoo nu, als vóór 1880, brengen veld-escadrons bij de oefeningen zelden meer uit dan 80 tot 90 paarden, hoewel de organieke sterkte 120 paarden aangeeft.

De oorzaken, welke vroeger met 116 paarden aanleiding gaven tot die zwakke nitrukkende sterkte, zijn dezelfde gebleven en leiden tot gelijke gevolgen. Hoewel de organieke sterkte van het depot bedraagt 120 paarden, tellen de depots in werkelijkheid tot 250 en 260 paarden. Dit is het alleszins natuurlijk gevolg van de eigenaardigheden, 'k zou willen zeggen, van de techniek van het wapen. Bij berekening van het depot moet er wel degelijk op worden gelet, dat de africhting der remonten niet precies één jaar, maar gemiddeld $1\frac{1}{2}$ jaar duurt. Bij de reeds zwakke samenstelling der veld-escadrons vermindert hunne sterkte bovendien nog, tenzij men — en dit ware nog minder raadzaam — de jonge paarden door te ver gedreven sneldressuur te vroeg aflevere, maar dan ook vóór den tijd verslijte.

Ons dunkens heeft de geachte spreker goed gedaan, op voormelde feiten en cijfers te wijzen.

Andere punten, als de bewapening, de kleeding en dergelijken vermeldde spreker, zonder meer.

Waartoe dan ook?

(1) Bijeenkomst op 24 November 1880 IIde Verslag bl. 74 en vlg.

Behalve de beenbekleding — rijbroek en laarzen — is immers de uitrusting onzer ruitery doelmatic? 't Moge nog meer wenschelijk zijn om de achterlaad-karabijn te vervangen door een repeteer-wapen, dan noodig om voor de infanterie repeteer-geweren in te voeren — toch voldoet de karabijn, en bestaat er geen urgentie tot verandering. Alleen mogen karabijn en sabel spoedig op andere wijze worden bevestigd, als: de karabijn aan den ruiter, de sabel aan den zadel. Maar ook dit is immers reeds jaren geleden voorgesteld?

De beslissing, of bij een remonteering met paarden uit het buitenland, aan de Iersche of de Hongaarsche paarden den voorkeur behoort te worden gegeven, is nog niet wél mogelijk. Men mag op het niterlijk alleen niet afgaan. Een belangrijken factor daarbij vormt de tijd, gedurende welken de paarden volkomen beschikbaar blijven voor den dienst. Om dit te beoordeelen zijn bij den korten tijd van invoering, noch voor Ieren, noch voor Hongaren, de noodige gegevens voorhauden.

Daarentegen wees spreker er op — en dat was een nieuw en belangrijk gezichtspunt —, dat het ration fourage bij de diensten, die van de paarden der cavalerie te recht worden gevorderd, ontoereikend is, althans voor de Iersche paarden.

Wanneer die paarden, zooals hij zeide, reeds gedurende de africhting vuil stroo en turfmolm eten en zoodoende — tenzij 't een spel der verveling ware! — behoefte toonen aan meer buikvulling, dan behoort de samenstelling van het zomer-ration een wijziging, liefst een vermeerdering te ondergaan.

Wanneer dergelijke verbeteringen bescheiden worden aangegeven, en bij nader onderzoek, werkelijk noodig schijnen, dan is voor het ruiterwapen een belang bepleit — in deze Vergadering voor de eerste maal —, waaraan zeker zal worden voldaan, en waarvoor het leger der regeering dankbaar zal zijn. Dat onderwerp was geen „hobby horse” maar geheel nieuw voor het schoolpaard, waarvan mijn zoo geachte voorganger in het debat sprak.

'k Wil geenszins ontkennen, dat er iets pijnlijks lag in de toespeling van mijn vriend de Petit op Frederik den Grooten, wiens naam niet in één adem met het onheil van Jena mag

worden genoemd. Vergeten wij niet, dat na den dood van den Grooten Koning veel van hetgeen door hem tot opleiding en oefening der krijgsmacht was voorgeschreven, is verloren gegaan en in vergetelheid geraakt. Met andere woorden: Jena is niet geweest een nederlaag voor het oude leger van Frederik II: maar die nederlaag is grootendeels het gevolg geweest van alleen theoretisch- wetenschappelijke opleiding der Pruisische stafofficieren en al te methodische aanvoering; tegenover de practische wetenschappelijke ontwikkeling, die Frederik de Groote door woord en schrift had voorgestaan, zijn snelheid en besluitvaardigheid, schoone kenmerken van den ruitergeneraal, bij de leiding van het leger te velde.

's Konings opvolger week af van den practischen weg, beval de philosophische boeken van Kant en van Rousseau aan, ook voor het militair onderwijs, en leende al te veel het oor aan Roesch, den vóórganger aan de school van Stuttgart, die overdreven waarde hechtte aan de ontwikkeling en de toepassing van wiskundige beginselen, zelfs op tactische en strategische gevechtsvormen. Massenbach, hoe geleerd ook, toch treurig vermaard door de capitulatie van Prenzlau in 1806, was een leerling van Roesch en voerde later, op zijn voorbeeld te Stuttgart, de mathematische richting ook te Berlijn in.

Daarbij kwam de ijverzucht, welke de verdiensten van Frederik den Grooten na zijn dood, zocht te verkleinen. Deze welgelukte poging ging uit van een der vroegere adjudanten van Frederik den Grooten, bewerende dat 's Konings voorschriften niet op voldoende wiskundige gronden berustten: daarentegen propaganda maakte tot bewondering van hetgeen prins Hendrik van Pruisen en de dikwerf aarzelende hertog Ferdinand van Brunswijk hadden verricht. Toch hadden beide slechts een ondergeschikte rol vervuld onder de bevelen van den koningveldheer. Ook Massenbach, aanvankelijk een bewonderaar van den grooten Frederik, liet zich meeslepen door de nieuwe leer. Ten slotte kreeg de theorie dermate de overhand, en werd het nut van voorafgaande verkenningen, om *volmaakte* militaire stellingen te vinden, dermate overdreven, dat Massenbach, alléén heil ziende in een vooraf gekozen positie bij Ettenberg

nabij Weimar, een nederlaag durfde voorspellen, wanneer te Jena werd stand gehouden.

Was zodoende rekening gehouden met de nieuwere wijze van oorlogvoering der Fransche legers? Waren het Pruisische leger en de Pruisische aanvoerders bij Jena uit den tijd en de school van Frederik den Grooten? Bestaat er dan wel eenig wettig verband tusschen zijn naam en den dag van Jena?

Ook op dien grond kunnen de historische herinneringen uit de practijk der oorlogvoering van Frederik den Grooten, juist in deze dagen, vallen in goede aarde. Ook nu weder wordt het nut eener overdreven wiskundige richting in het militair onderwijs hier te lande met kracht bestreden.

Omtrent één aangelegenheid, waaromtrent de ritmeester Werner het stilzwijgen bewaarde, wenschte ik gaarne iets te vernemen: namelijk: omtrent de aanstelling van militie-kader bij de cavalerie. Door het Koninklijk Besluit van 19 Augustus 1883 is de gelegenheid tot aanstelling van miliciens-korporaals en -wachtmeesters ook voor de cavalerie geopend. Reeds sinds het jaar 1860 kan, althans voor de infanterie, in het tekort worden voorzien, en mag er worden gerekend op een reserve van ruim 2500 miliciens-korporaals en een kleine honderd miliciens-sergeanten. Hoewel nu op dit oogenblik het kader bij de huzaren in veel gunstiger omstandigheden verkeert dan dat bij andere wapens, vermeen ik toch dat het militie-kader in tijd van oorlog niet minder nuttig zal werkzaam zijn bij de ruitery dan elders.

Het trof mij, dat de oprichting van het militie-kader niet met bijzondere ingenomenheid bij de cavalerie is begroet. Wij zien daarin een stap tot aanmoediging van den persoonlijken dienst bij de cavalerie, voor flinke boerenzoons, die toch gewoon zijn om met paarden om te gaan; wellicht voor jongelieden uit nog meer bevoorrechte standen der maatschappij, door den ruiterdienst aangelokt.

Van dergelijke miliciens-korporaals, miliciens-onderofficieren — waarom ook niet militie-officieren? — kan, bij de geringe getalsterkte onzer ruitery, uitmuntende diensten worden verwacht als een soort van „yesmanry-cavalry", als schutterij te paard, tot ordonnancendienst en dergelijken. Het bedoelde Besluit ontwik-

kelt duidelijk dat de benoeming van zulk een militie-kader „minder is te beschouwen als een benoeming ter voorziening „in bestaande behoeften, dan wel als een middel om miliciens „meer en beter geschikt en bekwaam te maken om van hen „partij te kunnen trekken ingeval van mobilisatie en uitbreiding „onzer strijdkrachten.”

Bij de tweeledige bestemming van het kader, die van opleiding der recruten, en die van aanvoering eener kleinere afdeeling — zal ook het militie-kader der cavalerie vooral tot aanvoering worden gebezigd. Inzonderheid voor jongelieden, die beter onderwijs hebben genoten dan de gewone miliciens, kan worden verwacht, dat hij als milicien-korporaal of -wachtmeester te velde zal kunnen optreden tot aanvoering van patrouilles en dergelijke diensten, mits daarbij bij zijn oefening gedurende den tijd van eerste opkomst onder de wapenen het oog worde gehouden.

Doch mijn opvatting berust meerendeels op theoretische gronden. Daarom stel ik er prijs op het gevoelen van den spreker van heden avond óf van de ruiter-kameraden in ons midden te mogen kennen, omtrent de benoeming van militie-kader bij het wapen der cavalerie.

De heer W. L. DE PETIT: Op zeer kameraadschappelijke wijze, met geestdrift, is de eene cavalerist den ander te hulp gekomen. Voor zoover echter die ondersteuning verleend werd naar aanleiding der opmerkingen, die ik mij veroorloofd heb te maken, wensch ik te zeggen dat zij minder noodig was omdat mijne beschouwingen niets meer waren dan eenige opmerkingen naar aanleiding van het gesprokene. De hulp komt mij zelf wel ietwat minder gewild voor den spreker voor. Immers wáár ik zooveel schoons en verdienstelijks in de voordracht van heden avond roemde, en dáárom juist het betreurde dat gebrek aan ruimte den spreker belet had in het 2e gedeelte uitvoeriger te zijn; dáár staat de heer de Bas op, om mij er op te wijzen, dat er toch ook wél *iets* goeds en nuttigs in die rede lag opgesloten.

Door den heer de Bas is zijn leedwezen er over uitgesproken,
1883/84

dat ik Jena had vastgeknoopt aan Frederik den Grooten. *Ik* niet; de wereldgeschiedenis heeft de ééne naam ná den anderen op te teekenen gehad. Maar wat heb ik daarmede willen zeggen? Alleen dit: dat de geschiedenis bewijst hoe verkeerd het is te spreken van *een éénige*?. En de rede van den heer de Bas heeft mij in die opvatting niet weinig nog versterkt, want ook uit zijne mededeelingen bleek dat, niettegenstaande de energieke pogingen van Frederik den Grooten, zijn invloed toch is verloren gegaan. Ik heb dan ook slechts hierop willen wijzen, dat men in zijne bewondering van één persoon niet te *ver* moet gaan. De tijd oefent een grooten invloed uit op *alle* beginselen en op *alle* stelsels en met de grootste energie en de best bedoelingen heeft men het toch niet in zijn macht de gebeurtenissen te keeren. Daarom heb ik gezegd dat de school van Frederik den Grooten Jena niet heeft kunnen voorkomen.

Ik heb alleen de geestdrift voor een éénige eenigszins willen temperen. Ná dien eenigen is er weder een éénige opgestaan; die eenige heet nu von Moltke, en die zal ook wel weder door een ander éénige worden opgevolgd.

In ieder land komen op verschillende tijden van die eenigen voor den dag; de tijdgenoot moge ze vergoden, verblind door het succes van het oogenblik; de latere geschiedenis brengt ze tot hun juiste grootheid — en die is zelden eenig in haar soort — terug.

De heer WERNER: In de eerste plaats betuig ik mijn dank aan de heeren de Petit en de Bas voor de welwillende wijze waarop zij in het algemeen mijne voordragt hebben beoordeeld en besproken.

Voor al ben ik den heer de Petit dankbaar voor zijne opmerkingen. Door al hetgeen hij uit mijne voordragt gereleveerd heeft, heeft hij voorzeker genoegzaam bewezen, dat hij die met aandacht gevolgd heeft, waardoor ik mij zeer vereerd gevoel.

De opmerkingen, door dien geachten spreker gemaakt, zijn dan ook betrekkelijk zeer juist. Evenwel vermeen ik, dat daartegen toch wel wat in het midden te brengen valt. Wanneer hij zegt, dat het een karaktertrek van de kavallerie is om

langs een omweg tot haar doel te komen; dat zij dikwijls eene omtrekkende beweging maakt om dan plotseling den vijand in den rug of in de flank aan te vallen, dan is dit volkomen waar; toch past, mijns inziens, dit beeld niet volkomen op mijne voordragt.

Het is waar, mijne voordragt bestaat uit twee gedeelten: het eerste is hoofdzakelijk gewijd aan Frederik den Groote en zijne kavallerie; het tweede bevat de toepassing door mij gemaakt uit het verledene voor het tegenwoordige. Doch er bestaat wel degelijk een innig verband tusschen die beide deelen mijner verhandeling, en ik kan niet toegeven, dat mijne voordragt uit twee afzonderlijke, als het ware onzamenhangende voordragten zou bestaan. Wel ben ik langs een grooten omweg tot mijn doel gekomen, maar waarom deed ik dat?

Waarom ben ik heden avond niet als naar gewoonte met de deur in het huis gevallen en waarom heb ik eerst het verleden uitvoerig geschetst om later te komen tot mijne wenschen voor het heden?

Eenvoudig daarom, omdat dit onderwerp — onze kavallerie — in deze vergadering reeds herhaalde malen is besproken. Ik had dit nu wel weder op dezelfde wijze kunnen doen, maar dan zou het mij zeer moeilijk zijn geweest niet in herhalingen te vervallen van hetgeen reeds vroeger meermalen is gezegd. En nu wilde ik mijne geachte toehoorders heden avond niet bezig houden met eene eenvoudige omwerking van hetgeen vroeger reeds zoo dikwijls en zoo goed gezegd is geworden. Ik wenschte dezelfde zaak eens op eene andere wijze te behandelen en tot mijne gevolgtrekkingen en wenschen voor het tegenwoordige en de toekomst komen langs den, mijns inziens, meest steekhoudenden en waren weg, die der historie, ten einde bij vernieuwing de aandacht op dit hoogst belangrijk onderwerp te vestigen.

Dit was de leidende gedachte, die bij de samenstelling dezer voordragt mij bezielde. Nu is door den heer de Petit gezegd, en mogelijk is dit ook door anderen gedacht, dat ik mij te uitsluitend met de Pruissische kavallerie gedurende een enkel tijdperk heb bezig gehouden. Het is waar, ik had ook over

de kavallerie van andere landen en uit andere tijden kunnen spreken, maar waar zou dan het einde geweest zijn? Dan zoude ik een boekdeel hebben kunnen volschrijven, en de omtrekking zoude zoo groot geworden zijn, dat de flankaanval wel niet vóór het middernachtelijk uur alhier zoude plaats gevonden hebben.

Zeër zeker zijn in de geschiedenis van het wapen der kavallerie nog meer schoone bladzijden aan te wijzen, en is de ruitery van Frederik den Grooten gelukkig niet de eenige in het rijk verleden, waarop het wapen met trots kan bogen, maar ik koos juist dit tijdperk tot onderwerp, omdat in de tegenwoordige leiding der kavallerie, in de oefeningen, in de taktiek enz. nog zooveel in toepassing te brengen is en ook gedeeltelijk in toepassing gebragt wordt, wat reeds door Frederik den Grooten is ingevoerd en in praktijk gebragt.

En wanneer men nu ziet welke groote resultaten Frederik met zijne ruitery heeft verworven, dan was mijn doel vooral er op te wijzen, dat, wanneer men ook aan onze Kavallerie maar de vereischte zorg en opofferingen wil ten koste leggen, ook van haar, zoo noodig, veel in de toekomst te verwachten is.

Door den heer de Petit is verder opgemerkt, dat het wenschelijke van het bezit van één leider voor onze kavallerie als met een rooden draad door het tweede deel mijner rede is heengeweven.

Ik ben het met dien spreker geheel eens, dat wetenschap en kennis niet uitsluitend het eigendom moeten zijn van één persoon, waar alles om draait en die als het ware niet vervangen zou kunnen worden. Wetenschap en kennis moeten onder het geheele officierskorps van het wapen in ruime mate verspreid zijn, maar dit neemt niet weg, dat het mijne vaste overtuiging is, dat, evenals voor een geheel leger, ja voor elke zaak in de maatschappij, zoo ook voor de Kavallerie — en voor haar vooral — een bepaalden leider onontbeerlijk is. Zonder een Frederik den Grooten toch zou de Pruissische Kavallerie in de vorige eeuw nimmer geworden zijn, wat zij geworden is, zooals ik straks omstandig heb uiteengezet. Eveneens is van onze ruitery nimmer iets groots te verwachten zonder een bekwamen

en krachtigen arm, die haar leidt. En al is ook op de gouden eeuw van Frederik den Groote voor Pruissen Jena en Auerstätt gevolgd, — hetgeen trouwens een consequent gevolg is geweest van alles wat er na Frederiks dood in Pruissen is voorgevallen, zooals de heer de Bas zooeven omstandig heeft aangetoond, — zoo geloof ik bovendien tevens, dat men wel gerust kan aannemen, dat, indien Frederik de Groote in de kracht zijns levens in het begin dezer eeuw tegenover Napoleon I had gestaan, deze laatste met zijne legers nimmer een voet in Berlijn, nog veel minder in Moscou zoude gezet hebben.

Wat de vraag betreft omtrent den wensch naar voltalligheid des escadrons reeds in vreedetijd, zoo is het natuurlijk, dat ik in de eerste plaats voltalligheid aan paarden wensch. Voltalligheid aan ruiters doet er minder toe; die zijn in 24 uren bijeen te krijgen, maar met de paarden is dit geenszins het geval.

In antwoord aan den heer de Bas, omtrent de kwestie van het militie-kader, geloof ik, dat de vraag of men in oorlogstijd veel dienst zal hebben van milicien-korporaals en -wachtmeesters veel afhangt van den duur der oefeningen van de militie. Mijns inziens is de tijd, gedurende welken deze thans onder de wapens blijft, veel te kort, om daaruit korporaals, nog veel minder wachtmeesters, aan te stellen. En of wij dan aan die *niet* degelijk opgeleide milicien-korporaals en -wachtmeesters, die, na anderhalf, hoogstens twee jaar onder de wapens te zijn geweest, wêer naar huis gaan, in oorlogstijd veel zullen hebben, meen ik te mogen betwijfelen. Ik zou meenen, dat men alsdan, bij gebrek aan korporaals, in dezen dienst beter zal kunnen voorzien met flinke, goed geoefende, eenigszins oudere huzaren, — zooals er in elk Eskadron aanwezig zijn, en die alleen geene bevordering hebben gemaakt, omdat zij van tijd tot tijd wel eens een borrel te veel gebruiken, — dan met miliciens-korporaals, die half afgerigt naar huis zijn gegaan en na wederom een paar jaar de ploeg te hebben gehanteerd, eensklaps voor den oorlog worden opgeroepen.

Eene enkele uitzondering is mogelijk, doch dat zal wel eene uitzondering blijven.

De Heer DE BAS: Naar aanleiding van hetgeen door den spreker is gezegd omtrent de invoering van het militie-kader bij de Cavalerie, valt nog op te merken, dat die maatregel wel het minst noodig was tot aanvulling van het incompleet aan onderofficieren en korporaals bij de huzaren-regimenten. Op 1 Mei j.l. mankeerden slechts 9 korporaals bij het wapen. Behalve de genietroepen verkeert in voormeld opzicht geen enkel wapen in zulk een gunstigen toestand.

Maar men lette wel op, dat met de bereden artillerie, het korps torpedisten en de genietroepen, ook de cavalerie, vóór het Koninklijk besluit van 19 Aug. j.l. was *uitgesloten* van de voor miliciens gunstige bepalingen ter verkrijging van een graad. Thans kunnen de miliciens der bereden wapens, even als hunne vroeger bevoorrechte kameraden bij de infanterie en de vesting-artillerie, wanneer zij zich goed gedragen en bijzonderen aanleg toonen, ook gegradueerd naar hunne woonplaatsen teruggaan. Terecht zullen zij daaraan waarde hechten, en de streepen ook bij anderen de lust opwekken om in persoon hun militieplicht te gaan vervullen.

Een benoeming tot milicien-korporaal of -wachmeester zal schaars toevallen aan zoodanigen, die, om de woorden van spreker te bezigen „van achter de ploeg komen.” De maatregel beoogt toch inzonderheid jonge lieden, die verstandelijk goed zijn ontwikkeld, meer en beter onderwijs hebben genoten, dientengevolge gunstige kansen aanbieden om later gezag te voeren over minder begunstigden.

Gaat men later nog verder in deze richting bv. tot aanstelling van militie-officieren bij de verschillende wapens — onzes inziens vooral ter verbetering onzer schutterijen, een zeer aan te bevelen maatregel — dan behooren natuurlijk voor die rubriek van officieren wel eveneens examina te worden vastgesteld van theoretische en practische kennis, alvorens in aanmerking te komen tot zoodanige benoeming.

Intusschen begroeten wij het Koninklijk Besluit van 19 Aug. j.l. als een maatregel, die alleszins de aandacht verdient van het wapen der cavalerie, en bij krachtige medewerking tot goede uitkomsten kan leiden.

De Voorzitter: Wanneer geen der heeren meer het woord verlangt te voeren, dan zal ik hiermede de vergadering sluiten. Het zij mij echter vooraf vergund ook mijne meening weer te geven en met een kort woord den indruk te schetsen, dien de rede van den heer Werner op mij heeft gemaakt.

Ik zie in het aan ons medegedeelde een betoog voor de waarde van een stelsel, gemaakt door een groot man; een stelsel dat door onvermoeide oefeningen zijn volste kracht heeft kunnen toonen; een stelsel, dat kleine gebreken verborg, door de warmte waarmee het werd aangehangen.

Personen die iets groots tot stand brengen, komen niet elken dag te voorschijn; de omstandigheden moeten zich ook er toe leenen om de schitterende hoedanigheden van een persoon te doen uitkomen. Zoo was het ook voor Frederik den Grooten.

En wanneer, hetgeen wij natuurlijk niet wenschen, voor Nederland ook eenmaal benarde omstandigheden zich mochten voordoen, dan zal ook de man opstaan, hopen wij, die zal weten te geven wat de behoeften vragen, des schepper van een nieuw stelsel, als het noodig is, en daarmee ook de personen, die onder hem aan dat stelsel leven en uitvoering zullen weten te geven.

Hiermede sluit ik de vergadering.

De Secretaris,
A. L. W. SEIJFFARDT.